

ιστορία σε "v" επεισόδια !

Ένα Μουσείο Κόμικς στον Κεραμεικό

Διπλωματική Εργασία | Σεπτέμβριος 2020 | Κωνσταντάκου Ευαγγελία- Λιάτσου Ελένη- Σαΐτη Ειρήνη

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Διπλωματική Εργασία
Σεπτέμβριος 2020

Ιστορία σε “ν” επεισόδια:
Ένα Μουσείο Κόμικς στον Κεραμεικό

Σπουδαστές: Κωνσταντάκου Ευαγγελία
Λιάτσου Ελένη
Σαΐτη Ειρήνη

Επιβλέπων:
Γυφτόπουλος Σταύρος

Σύμβουλος:
Βασιλάτος Παναγιώτης

ABSTRACT

Comics is a form of art, in which elements of visual, literature and poetry disciplines are combined.

It is considered as the Ninth Art.

The history of comics begins in the prehistoric era. It has been an unorthodox and funny way to express several aspects of everyday life until today.

Aim and ambition of this thesis is to propose a building that will promote and express the art of comics; a Comics Museum which is placed in Keramikos Area, in Athens, on the axis of Pireaus Street.

The field in Keramikos area and particularly Piraeus Street, is chosen to be the site for the aforementioned building because it has become a cultural cradle of the wider Attica the last 20 years. Therefore, the Comics Museum aims to benefit and enhance the area's special characteristics.

Furthermore, the Museum serves the purpose of emerging the comics art by hosting comics exhibitions and artistic events. Also, there is included art spaces for artists and people who want to participate in comics seminars. An additional goal of this proposal is to highlight the rich history of Greek Comics and Greek Caricature art.

This book is structured on three parts which contain a short outline of the international and Greek Comics history, the urban and site analysis and finally, the synthesis proposal.

Τα κόμικς είναι μια τέχνη, λογοτεχνική, πλαστική, οπτική ,ποιητική. Η ένατη τέχνη.

Η ιστορία των κόμικς έχεις ρίζες στο βαθύ παρελθόν και ανέκαθεν αποτελούσε μέσω σάτιρας και διακωμώδησης της καθημερινής ζωής του ανθρώπου ανά τους αιώνες.

Επιθυμία και στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η δημιουργία ενός χώρου ο οποίος αποτελεί μέσω έκφρασης και ανάδειξης της τέχνης αυτής. Ένα Μουσείο Κόμικς το οποίο τοποθετείται στον Κεραμικό επί του άξονα της οδού Πειραιώς.

Η επιλογή χωροθέτησης του δεν είναι τυχαία. Ο Κεραμικός και κατ' επέκταση ο άξονας της οδού Πειραιώς, τα τελευταία 20 χρόνια εξελίσσονται σε πολιτιστικές κοιτίδες για την ευρύτερη περιοχή της Αττικής.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της ανέγερση ενός τέτοιου μουσειακού κέντρου, είναι η ανάδειξη και αναγνώριση των κόμικς ως τέχνη και τρόπου έκφρασης. Αυτό επιτυγχάνεται με τη δημιουργία τόσο εκθεσιακών χώρων όσο και εργαστηρίων που φιλοξενούν δημιουργούς κόμικς, καλλιτέχνες αλλά και επίδοξους δημιουργούς που επιθυμούν να γνωρίσουν το καλλιτεχνικό εύρος της τέχνης αυτής. Επιπλέον στόχος του συγκεκριμένου εγχειρήματος αποτελεί η γνωστοποίηση στο ευρύ κοινό της πλούσιας ιστορίας του Ελληνικού Κόμικς αλλά και της Ελληνικής Γελοιογραφίας.

Το παρόν τεύχος δομείται σε τρεις ενότητες οι οποίες περιλαμβάνουν την εξιστόρηση της πορείας των κόμικς από την προϊστορία μέχρι σήμερα καθώς και την ανάλυση της πορείας τους στον Ελλαδικό χώρο. Ακολουθεί η πολεοδομική ανάλυση της ευρύτερης περιοχής και στη συνέχεια εκείνη του οικοπέδου μελέτης. Τέλος, ολοκληρώνουμε με τη συνθετική πρόταση.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1	ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ	7
1.1	Διεθνής Σκηνή	8
1.2	Εγχώρια Σκηνή	18
2	ΑΝΑΛΥΣΗ	27
2.1	Άξονας Οδού Πειραιώς	28
2.2	Πολεοδομική Ανάλυση - περιοχής μελέτης	32
2.3	Ανάλυση - υπάρχουσα κατάσταση	34
2.4	Ανάλυση - φωτογραφίες οικοπέδου	36
2.5	Ανάλυση - ανάλυση ιδέας	48
2.6	Οργανόγραμμα χώρων	52
3	ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΗΣΗ	57
3.1	Κατόψεις - Όψεις - Τομές	58
3.2	Φωτοεαλιστικές απεικονήσεις	82
4	ΜΑΚΕΤΑ	97
5	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	115

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ

1.1 ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Κόμικς

Τα κόμικς είναι τέχνη, λογοτεχνική, πλαστική, οπτική, ποιητική. Προσφέρουν όλες τις δυνατότητες δημιουργίας και το πιο σημαντικό του πλεονέκτημα είναι η χρήση της εικόνας.

Τι Είναι τα Κόμικς

Η λέξη Κόμικς (- Comics) προέρχεται από την αγγλική ετοιμολογία της ελληνικής λέξης “κωμικός” η οποία παρόλα αυτά, δεν συμπεριλαμβάνει ολοκληρωμένα το συνολικό εύρος της τέχνης αυτής.

Τα κόμικς προσδιορίζονται ως “*μια διηγηματική και εικονική Τέχνη που επιτρέπει μέσα από τη διαδοχή σχεδίων συνοδευόμενα γενικά από κείμενο, να αναφερθεί μια πράξη, της οποίας η χρονική εξέλιξη πραγματοποιείται με άλματα από τη μια εικόνα στην άλλη, χωρίς να διακόπτεται η αλληλουχία της διήγησης*”. (Ταρλαντζός, σελ. 27)

Ένας εύστοχος ορισμός που αποδίδεται από τον ο Πέτρο Μαρτινίδη είναι “*εικονογραφηγήματα*”.

Τα κόμικς γεννήθηκαν μέσα απ’ τη Γραφιστική Επανάσταση και την Τυπογραφία. Εμφανίστηκαν σε έντυπα και κυρίως σε εφημερίδες ως μια νέα δυνατότητα των επιτευγμάτων της τυπογραφίας, παράλληλα με άλλες ουσιαστικές αλλαγές στο

περιεχόμενο των εντύπων όπως η εισαγωγή φωτογραφιών, εικονογραφήσεων, λεζάντων, χρώματος- με στόχο την αύξηση των πωλήσεων.

Απαρχές των Κόμικς

Οι απαρχές των κόμικς ανάγονται στις προϊστορικές ζωγραφιές των σπηλαίων. Η ζωγραφική στα βράχια αποτελούσε τρόπο έκφρασης του προϊστορικού ανθρώπου, μέσω της οποίας εξέφραζε τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις ιδέες του. Στα χρόνια που ακολούθησαν οι ζωγραφιές στις σπηλιές εξελίχθηκαν στη γραφή των ιερογλυφικών για τον Αιγυπτιακό λαό αλλά και σε ζωγραφικές παραστάσεις σε αμφορείς ή ακόμη και τη γραφή στο δίσκο της Φαιστού για τον ελληνικό. Στη βυζαντινή περίοδο οι καλόγεροι συνόδευαν τα κείμενα τους με μικροσκοπικές φιγούρες στο περιθώριο του βιβλίου, σύμφωνα πάντα με το νόημα του ιερού κειμένου που αντέγραφαν.²

Τον Μεσαίωνα, η εφεύρεση της τυπογραφίας στην Ευρώπη, έφερε την παραγωγή εικόνων στο μαζικό κοινό. Έτσι, το απλό γεγονός της προσβασιμότητας που πρόσφερε, εγκαινίασε την εποχή του “μαζικού μέσου επικοινωνίας”.

Η Αφετηρία στην Ευρώπη

Στην Αγγλία η ένδειξη αυτής της επανάστασης ήρθε με τη μορφή φυλλαδίων (- broadsheets). Επρόκειτο για ξυλογραφίες ανώνυμων δημιουργών, τυπωμένες πάνω σε μια σελίδα ή περγαμηνή με θέματα θρησκευτικά ή θέματα επικαιρότητας. Στα φυλλάδια αυτά παρατηρείται πολλές φορές συνδυασμός εικόνας και λέξεων καθώς η ομιλία διακρίνεται σε “μπαλόνια” και η ταχύτητα αποδίδεται με γραμμές. Επίσης, τα πρώτα θρησκευτικά φυλλάδια συχνά χωρίζονταν σε τετράγωνα σαν τα διακοσμητικά παραπετάσματα πίσω από την Αγία Τράπεζα, οπότε η ύπαρξη πλαισίων στις εικόνες δεν ήταν ασυνήθιστη.

Μεγάλη ώθηση στην εξέλιξη των φυλλαδίων μαζικής κυκλοφορίας, ίσως, έδωσε η εμπορική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε με επίκεντρο τις δημόσιες εκτελέσεις, όπου ως ένθετο πωλούνταν αναπαραστάσεις των αποτρόπαιων αυτών γεγονότων. Ύστερα από αυτή την εμπορική επιτυχία, οι εκδότες ξεκίνησαν να εκδίδουν και φυλλάδια με χιουμοριστικό περιεχόμενο, με γκραβούρες και καρικατούρες επιφανών ανθρώπων της κοινωνίας αλλά και αστείες σκηνές. Τα φυλλάδια αυτά ονομάζονταν “comicals” ή συντομότερα “comics”.³

Η μετάβαση της τυπογραφίας από τις ξύλινες μήτρες

στις χάλκινες καθώς και η εξέλιξη της βιβλιοδεσίας, κατά το 1820, έδωσε την δυνατότητα παραγωγής περισσότερων φυλλαδίων με χαμηλότερο κόστος. Έτσι, η πρόσβαση σε αυτά ήταν πιο εύκολη και η διάδοση της ευρεία. Παράλληλα με τα φυλλάδια κωμικού περιεχομένου, που κυκλοφορούσαν σαν ένθετα μαζί με μεγάλες εφημερίδες της εποχής, αναπτύχθηκε και ένα άλλο ρεύμα, αυτό των φυλλαδίων με μυθιστορήματα. Τα φύλλα αυτά ονομάζονταν “penny dreadfuls”, λόγω του μακάβριου περιεχομένου τους, και παρουσίαζαν αφηγήσεις σε συνέχειες που συνοδεύονταν με εικόνες. Πολύ γνωστό παράδειγμα τέτοιου φυλλαδίου εποχής ήταν η ιστορία του Φονικού κουρέα, Sweeney Todd - The Demon Barber (1846-47), όπου είχε ως αφετηρία ένα αληθινό έγκλημα που συνέβη στη Γαλλία το 1844.

Παράλληλα με τα δημοφιλή ρομαντικά και εφιαλτικά μυθιστορήματα, απήχηση είχαν και τα φύλλα με χιουμοριστικό περιεχόμενο. Αυτά τα έντυπα ήταν και πάλι ένας συνδυασμός κειμένου και εικόνων, που όμως ως επι το πλείστων κυριαρχούσε η εικονογράφηση σε σχέση με τα penny dreadfuls. Η υπεροχή της εικονογράφησης αλλά και η έμφαση στο χοντροκομμένο χιούμορ, αποτέλεσαν τα πρώτα βήματα στην πορεία εξέλιξης των κόμικς.

1. Λ. Ταρλαντζός, Ιστορία των κόμικς, Εισαγωγή στα κόμικς: ένας οδηγός της 9ης τέχνης. Αθήνα: εκδ. Αιγώκερως, 2006. σ. 27.

2. Ουμπέρτο Έκο, Κήνσορες και Θεράποντες, Θεωρία και Ιδεολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, μτφρ. Καλλιφατίδη Έφη. Αθήνα: εκδ. Γνώση, 1987. σ. 88.

3. R. Sabin, Κόμικς ή κόμιξ η Ιστορία μιας σχεδόν τέχνης, μτφρ. Μπαρούξης Γιώργος. Αθήνα: εκδ. Terzo Books, 1997. σ. 18.

Το πρώτο Ευρωπαϊκό Κόμικς

Η άνθηση του είδους ξεκίνησε από το περιοδικό Punch που κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1841. Ήταν μια σατυρική μηνιαία έκδοση η οποία περιείχε κωμικά strips με καρικατούρες πολιτικών προσώπων. Η δημοτικότητά του αυξήθηκε όταν για πρώτη φορά στα φύλλα του δημοσιεύεται το 1884 το πρώτο καθ' ομολογία βρετανικό κόμικς, με τίτλο: Ally Slope's Half Holiday. Ήταν η πρώτη ιστορία που περιείχε ένα πολύ σημαντικό στοιχείο, ένα κεντρικό χαρακτήρα γύρω από τον οποίο εκτυλίσσονταν η πλοκή της αφήγησης. Ο ίδιος ο χαρακτήρας του ήρωα, ένας ιδιόρρυθμος μεσοαστός που εξελίχθηκε σε καρικατούρα αριστοκράτη και διακωμωδούσε τις συνήθειες της υψηλής κοινωνίας, προκαλούσε γέλιο και διασκέδαση. Αργότερα, άρχισε να δημοσιεύεται ως αυτόνομο φυλλάδιο κάθε εβδομάδα. Η σταθερή και συστηματική παρουσία του δημιούργησε ένα τεράστιο κοινό καθώς ο αναγνώστης μπορούσε να αναπτύξει σχέση και σύνδεση με τον βασικό ήρωα, κάτι το οποίο μιμήθηκαν όλα τα κόμικς που ακολούθησαν.

Η επιτυχία του Ally Sloper ενέπνευσε και άλλους δημιουργούς να εκδώσουν παρόμοιου ύφους έντυπα. Έτσι ξεκίνησε η λεγόμενη “Επανάσταση της μισής πέννας” (- Half Penny Revolution), καθώς αυτές οι εκδόσεις βασίζονταν στο εξαιρετικά χοντροκομμένο χιούμορ και πωλούνταν έναντι μισής πέννας. Ο τρόπος να παραμένει το κόστος τόσο χαμηλό, πέραν της χαμηλής ποιότητας χαρτιού κα εκτύπωσης ήταν η πειρατική αντιγραφή υλικού

απ’ την Αμερική. Αυτή η τακτική πέραν του αντιδεοντολογικού χαρακτήρα, είχε ως θετική συνέπεια γνωριμία Αμερικανικών χαρακτήρων, όπως τα “katzenjammer kids” από το Βρετανικό κοινό.⁴

Η Αφετηρία στις Η.Π.Α

Η εξέλιξη των κόμικς στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ήταν διαφορετική από εκείνη της Βρετανίας. Ο κυριότερος πρόδρομος των κόμικς δεν ήταν τα σατυρικά περιοδικά αλλά τα strips στις εφημερίδες. Η εικονογράφηση αύξησε την πώληση βιβλίων οπότε εφαρμόστηκε και στις εφημερίδες. Πρώτα εμφανίστηκαν καρτούν με μια μόνο εικόνα και αργότερα κανονικά strip. Τα strip στη συνέχεια εξελίχθηκαν σε έγχρωμα έντυπα τα οποία κυκλοφορούσαν μαζί με τις Κυριακάτικες εφημερίδες και σταδιακά ονομάστηκαν “Sunday Funnies”. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο όρος “κόμικς” θα ταίριαζε για τον χαρακτηρισμό των εν λόγω φυλλαδίων.

Το πρώτο Αμερικάνικο Κόμικς

Ένας από τους πρώτους εκδότες που καθιέρωσε αρχικά τις ολοσέλιδες δημοσιεύσεις καρτούν στα φύλλα των εφημερίδων ήταν ο Joseph Pulitzer, ιδιοκτήτης της “New York World”. Αυτή η κίνηση οδήγησε στη δημιουργία του πολύ διάσημου, “The Yellow Kid”, το 1895. Επρόκειτο για μια σάτιρα της ζωής στις φτωχογειτονιές της πόλης, διανθισμένη με ανορθόγραφες προτάσεις και γραμματικά λάθη που συνήθιζαν να κάνουν οι μετανάστες.

Ο ήρωας της ιστορίας ήταν ένα παιδί με όψη κινέζου και ιδιόρρυθμη συμπεριφορά το οποίο φορούσε ένα φαρδύ και μακρύ κίτρινο νυχτικό. Το χρώμα του νυχτικού αποτέλεσε αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό καθώς ήταν η πρώτη φορά που υπήρξε έγχρωμη εκτύπωση σε εφημερίδα.

Οι πρώτες αντιδράσεις

Τόσο στη Ευρώπη όσο και στην Αμερική η έκδοση κωμικών strips και funnies αναπτύσσονταν όλο και περισσότερο. Δημοφιλέστερο είδος ήταν η οικογενειακή κωμωδία. Τα κόμικς αυτά περιέχουν ιστορίες με διάφορους πολιτικούς υπαινιγμούς και παράλληλα θίγουν τις ταξικές εντάσεις της εποχής, κυρίως στις κοινότητες των μεταναστών και των μειονοτήτων. Στις αρχές του 20ου αιώνα οι εκδόσεις αυτοτελών “κόμικς άλμπουμ” γνώριζαν μεγάλη επιτυχία. Στην Αμερική, κυρίως, υπήρξε σημαντική εξέλιξη στον τρόπο απόδοσης των σχεδίων. Η αισθητική των comic strip εκλεπτύνθηκε ενώ επινοήθηκαν πολλά από τα οπτικά και αφηγηματικά τεχνάσματα που γνωρίζουμε σήμερα, όπως τα χαρακτηριστικά μπαλόνια διαλόγων, που τώρα αποτελούν στοιχεία της γλώσσας των κόμικς. Στην Ευρώπη η εξέλιξη αυτή ήλθε αργότερα.

Παρόλα αυτά, και στις δύο ηπείρους δημιουργήθηκαν αντιδράσεις καθώς ο συνδυασμός κειμένου και εικόνας θεωρήθηκε πως υποβαθμίζει το μορφωτικό επίπεδο του κοινού και ζημιώνει την κίνηση των βιβλίων. Ένας ακόμη λόγος που προκάλεσε δυσφορία ενάντια στα κόμικς, ήταν οι ταξικές και θρησκευτικές προκαταλήψεις καθώς

η ανάγνωσή τους πραγματοποιούνταν και από μετανάστες.

Παρά τα εμπόδια και τις δυσκολίες, η άνθιση των κόμικς στριπς και οι ανατυπώσεις τους σε συλλογές, έθεσαν τις βάσεις για τη θεαματική εξάπλωση των κόμικς και αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για τη δημιουργία των κλασικών βιβλίων κόμικς με τη μορφή που γνωρίζουμε σήμερα.

20ος αιώνας

Τα κωμικά κόμικς σημείωσαν μεγάλη άνοδο την περίοδο από το 1935 μέχρι το 1965. Ήδη από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο τα κόμικς απέκτησαν ζωηρά χρώματα, καθαρά σκίτσα και μια γενική καλαισθησία. Τόσο στις Η.Π.Α όσο και στην Ευρώπη οι τίτλοι πλήθαιναν αλλά το αναγνωστικό κοινό ήταν κυρίως παιδιά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να θεωρηθούν μια έκδοση που αποσκοπούσε στην πρόκληση ευθυμίας. Παρόλο που οι περισσότεροι πίστευαν ότι οι εκδόσεις κόμικς απευθύνονταν μόνο σε παιδιά, η αντίληψη αυτή ήταν εσφαλμένη. Υπήρχαν και περιοδικά κόμικς για ενήλικους ή αλλιώς, όπως είχαν καθιερωθεί, “Comic Weeklies”. Το πιο γνωστό από αυτά ήταν το Punk (1904) ενώ προϋπήρχαν και τα αρκετά διαδεδομένα Comic Cuts (1890) και Illustrated Chips (1890) τα οποία στη συνέχεια ενσωμάτωσαν και κάποιες σελίδες που απευθύνονταν σε παιδιά. Αυτή την περίοδο υπήρχε μια συνεχής εξέλιξη τόσο της σχεδιαστικής απόδοσης των κόμικς όσο και της θεματολογίας.

4. ibid. σ. 24.

Το περιοδικό Film Fun (1920) με μεγάλη επιτυχία αντλούσε στοιχεία από τον κινηματογράφο και προσπαθούσε να αποδώσει ο ύφος των ασπρόμαυρων ταινιών χρησιμοποιώντας έντονα μαυρόασπρα σκίτσα και δίνοντας έμφαση στα οπτικά γκαγκ. Ήταν γνωστό για τη ρεαλιστική απεικόνιση γνωστών σταρ της εποχής όπως ο χοντρός και ο λιγνός.

Μέχρι τη δεκαετία του 60' δεν υπήρχε ιδιαίτερος ανταγωνισμός μεταξύ Ευρωπαϊκών και Αμερικάνικων κόμικς καθώς δεν υπήρξε σοβαρή προσπάθεια εισαγωγής ξένου υλικού ούτε στη μια ήπειρο ούτε στην άλλη. Παρόλα αυτά, τα κόμικς ανθούσαν περισσότερο στις Ηνωμένες Πολιτείες. Υπήρχαν όμως μικρές εταιρίες που εξέδιδαν κάποιες φθηνές ασπρόμαυρες εκτυπώσεις Αμερικάνικων σειρών κόμικς. Μια από τις πιο επιτυχημένες ήταν το Mikey House Weekly (1936). Το περιοδικό ερχόταν σε σχήμα ταμπλόιντ με θέμα τις περιπέτειες διαφόρων ηρώων του Disney, που ήταν ήδη γνωστοί στους νεαρούς Βρετανούς από τον κινηματογράφο. Γενικά ο κινηματογράφος επηρέασε αρκετά τη θεματολογία των κόμικς αλλά και το αντίθετο, σε σημείο που πολλές φορές θεωρείται πως η πορείες των δύο τεχνών είναι αλληλένδετες. Η σειρά Walt Disney's Comics and Stories εκδιδόταν επί 22 χρόνια και περιείχε πρωτότυπες ιστορίες των Donald Duck, Mickey Mouse κ.α και είχαν μεγάλη απήχηση για δύο λόγους: πρώτον γιατί, με κάθε νέα ταινία που προβαλλόταν, οι πωλήσεις αυξάνονταν ραγδαία και δεύτερον επειδή η εικονογράφηση του συγκεκριμένου κόμικς ήταν η καλύτερη στην αγορά. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά οδηγούν στο συμπέρασμα πως δεν ήταν μόνο το περιεχόμενο αρκετό αλλά και η ποιότητα του σχεδιασμού καθώς και το σχήμα.

Παρόλη την αναβάθμιση της ποιότητάς τους, πολέμιοι των κόμικς εξακολουθούν να υπάρχουν και σε αυτή την περίοδο. Υποστήριζαν και πάλι ότι οι ιστορίες σε εικόνες είναι κατώτερες από τα πεζά μυθιστορήματα και ότι τα παιδιά λόγω της υπερβολικής τους εξοικείωσης με τα κόμικς θα αργούσαν περισσότερο να μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν. Η άποψη αυτή στηρίζονταν στο ότι τώρα τα strips περιείχαν λιγότερα λόγια από κάθε άλλη φορά.

Ευρωπαϊκά και Αμερικάνικα Κόμικς

Την πρώτη περίοδο εμφάνισης των κόμικς τόσο την Ευρώπη όσο και στη Αμερική, το είδος ταυτιζόταν περισσότερο με το χιουμοριστικό έντυπο. Το επόμενο στάδιο της εξέλιξης του είδους ήταν τα κόμικς περιπέτειας. Η ακμή τους τοποθετείται στην περίοδο 1940 με 1970. Τα κόμικς περιπέτειας εισήγαγαν ένα νέο στερεότυπο σύμφωνα με το οποίο τα πάνελ ήταν γεμάτα από “Παφ!” και “Παου!”, τους ήχους της γροθιάς και από “Ρα - Τα - Τα!” των πολυβόλων. Ήταν ένα νέο είδος οπτικών και ηχητικών πλέον γκαγκ.

Κόμικς Περιπέτειας

Στη Βρετανία τα κόμικς περιπέτειας γνώρισαν ιδιαίτερη άνθηση μετά το 1960. Το νέο αυτό είδος από άποψη εικονογράφησης είχε περισσότερες απαιτήσεις. Τα σχέδια έπρεπε να είναι λεπτομερή και περιγραφικά ώστε οι μάχες και οι συμπλοκές να αποτυπώνονται όσο πιο ρεαλιστικά γίνεται. Στην Αμερική το νέο είδος κόμικς περιπέτειας εισήγαγαν δύο εταιρίες που στο μέλλον θα αναγνωρίζονταν διεθνώς.

Πρόκειται για την DC Comics και τη Marvel. Σταδιακά επικράτησαν και στην αγορά της Ευρώπης Ένας άλλος λόγος που τα κόμικς περιπέτειας γνώρισαν μεγάλη επιτυχία ήταν το Οικονομικό Κράχ του 1929. Η οικονομική κρίση που ακολούθησε είχε ως αποτέλεσμα να εδραιωθεί το νέο σοβαρό ύφος των κόμικς. Οι αναγνώστες δεν ήθελαν απλώς να γελάσουν. Ήθελαν ιστορίες με δυνατούς χαρακτήρες που αναλαμβάνουν τον έλεγχο της κατάστασης. Έτσι, τις δεκαετίες του 30' και του 40' σημειώθηκε η μεγαλύτερη εξάπλωση της περιπέτειας. Κυρίως τη δεκαετία του 40', οι υπερήρωες αποτελούσαν την κύρια θεματολογία των εκδόσεων. Τα κόμικς αυτά συχνά έθιγαν και κοινωνικά και πολιτικά θέματα. Ένας χαρακτήρας που αποτέλεσε πρότυπο ήταν ο “Superman”. Γεννήθηκε στο πρώτο τεύχος του περιοδικού Action Comics το 1938. Σημαντικό χαρακτηριστικό του ηρώα, ότι δημιουργήθηκε από δύο έφηβους και αντιπροσώπευε την υπέρτατη φαντασίωση δύναμης, έναν εξωγήινο με ανθρωπινή μορφή και υπερφυσικές δυνάμεις. Σύντομα, ο χαρακτήρας αυτός απέκτησε το δικό του κόμικς αλλά θα αποτελούσε και προϊόν μάρκετινγκ καθώς θα ήταν το πρόσωπο πολλών προϊόντων. Αργότερα, οι περιπέτειές του θα γίνονταν και ταινίες. Αρχικά ο Superman ήταν ένα είδος προστάτη των καταπιεσμένων. Όταν ξεκίνησε ο Ψυχρός Πόλεμος, ο χαρακτήρας εξελίχθηκε σε φύλακα άγγελο της παγκόσμιας τάξης, ένας πανίσχυρος συντηρητικός που πολεμά για τον Αμερικάνικο τρόπο ζωής. Μέσα από την εξέλιξη του Superman, και τις αλλαγές που επιδέχθηκε, παρατηρείται πως τα κόμικς πολλές φορές αποτελούν καθρέπτη της κοινωνίας,

αντικατοπτρίζοντας τις συνθήκες της εκάστοτε εποχής.

Κόμικς Τρόμου

Παράλληλα με τα κόμικς δράσης και περιπέτειας, από την δεκαετία του 60' και ύστερα, παρατηρείται ανάπτυξη και των κόμικς τρόμου και μυστηρίου. Η θεματολογία τους επηρεάζεται άμεσα από τις “γοθτικές” ταινίες της εποχής, αλλά και από φρικιαστικά και μεταφυσικά διηγήματα του παρελθόντος, όπως αυτά του Edgar Allan Poe. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα, το κόμικς Vampirella, 1969, με πρωταγωνίστρια μια εξωγήινη βαμπίρ, με σχέδια και πλοκή εξαιρετικής ποιότητας. Επιπλέον παραδείγματα αποτελούν, το Psycho, Scream και Nightmare τα οποία δεν είχαν την σχεδιαστική αρτιότητα της Vampirella, αλλά η πλοκή τους περιείχε το στοιχείο του ψυχεδελικού και αλλόκοτου.

Κλασσικά Εικονογραφημένα

Μια επίσης σημαντική σειρά βιβλίων κόμικς στην Αμερική είναι τα “Classics Illustrated”. Σκοπός της σειράς αυτής ήταν η γνωριμία των παιδιών με σπουδαία μυθιστορήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας όπως “Οι Τρεις Σωματοφύλακες”, “Ανεμοδαρμένα Ύψη” κλπ. Το χαρακτηριστικό που ξεχωρίζει την συγκεκριμένη σειρά από τα υπόλοιπα κόμικς είναι η μεγάλη έκταση των ιστοριών, η αυτοτελής έκδοσή τους και ο εκπαιδευτικός τους χαρακτήρας.

Underground ή Βρόμικα Κόμιξ

Την δεκαετία του 60' κάνουν την εμφάνισή τους τα "underground Comics ή Comix. Πρόκειται για ανατρεπτικές εκδόσεις που εξέφραζαν την "αντικουλτούρα" των 60s και δεν απευθύνονταν σε παιδιά καθώς το περιεχόμενο ήταν ακατάλληλο (σεξ, ναρκωτικά, πολιτικές διαμαρτυρίες και εκφράσεις). Γι' αυτό και ονομάστηκαν κόμιξ (comix), που ξεχωρίζει από τα άλλα λόγω του "x" προερχόμενο από τη λέξη x-rated, (αυστηρώς ακατάλληλο). Το Underground, γεννήθηκε στην Αμερική αλλά βρήκε μιμητές και στην Ευρώπη. Σημαντική έκδοση αποτέλεσε το MAD, περιοδικό σάτιρας που έδινε την απόλυτη καλλιτεχνική ελευθερία στους δημιουργούς σε αντιδιαστολή με τον κώδικα δεοντολογίας των κόμιξ, που θεσπίστηκε το 1950 και περιόριζε πολύ την θεματολογία και τον τρόπο έκφρασης.

Κόμιξ και Κινηματογράφος

Τα τέλη της δεκαετίας του 60' και οι αρχές του 1970 φέρνουν την πτώση των συμβατικών κόμιξ. Οι πωλήσεις τους έπεφταν κατακόρυφα. Οι φθηνές εκδόσεις και απομιμήσεις είχαν ως αποτέλεσμα να θεωρούνται ένας ευτελής τρόπος διασκέδασης. Σε συνδυασμό με την εμφάνιση της τηλεόρασης και του κινηματογράφου, οι επιλογές αυξήθηκαν. Οι λύσεις που δόθηκαν ήταν δύο, η μια ήταν η σύνδεση των κόμιξ με τα δύο αυτά μέσα (τηλεόραση, κινηματογράφος, βιομηχανία παιχνιδιών), και η δεύτερη, η προσέλκυση μεγαλύτερου ηλικιακά κοινού, έφηβοι και ενήλικες.

Οι εκδοτικές εταιρείες προσπάθησαν να "εξαργυρώσουν" τη δημοτικότητα των ηρώων που ήταν ήδη γνωστοί. Οι περισσότεροι από αυτούς μεταφράστηκαν σε κινηματογραφικές ή τηλεοπτικές μεταφορές. Παράδειγμα αποτελούν οι Simpsons που μεταφέρθηκαν τηλεοπτικά και Οι Περιπέτειες του Μπατμαν (Batman Adventures) και Superman, 1978 που αποτέλεσαν ταινίες υψηλού προϋπολογισμού. Βέβαια συνέβη και το αντίστροφο. Οι ιστορίες γνωστών τηλεοπτικών ηρώων έγιναν σειρές κόμιξ με μεγάλη επιτυχία. Ένα από τα πιο επιτυχημένα παραδείγματα ήταν τα Χελονονιντζάκια (Teenage Mutant Hero Turtles), 1990, τηλεοπτική σειρά κινουμένων σχεδίων, η οποία εξελίχθηκε σε ένα από τα γνωστότερα κόμιξ. Πιο σπάνιο αλλά εξίσου επιτυχημένο φαινόμενο ήταν η μεταφορά ηρώων βιντεοπαιχνιδιών σε κόμιξ. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι οι Transformers, 1984, με πρωταγωνιστές μια ομάδα ρομπότ.

Πολλές από αυτές τις μεταφορές, απευθύνονταν σε εφήβους και νέους των 20 ετών. Το περιεχόμενό τους λοιπόν διαμορφώθηκε ανάλογα. Με πιο περιγραφικές σκηνές βίας και ελαφρύ ερωτικό περιεχόμενο. Επίσης για να είναι πιο δελεαστικά, τα σχέδια, τα χρώματα και το χαρτί ήταν καλύτερης ποιότητας και η εμφάνιση πιο προσεγμένη.

Έτσι την δεκαετία του 70' και κυρίως του 80' ο κινηματογράφος κατακλύστηκε από ταινίες που η αρχική θεματολογία τους προήλθε από κόμιξ.

Σημαντικό παράγοντα στην αύξηση των πωλήσεων των κόμιξ κατά τη δεκαετία του 80', κατείχαν και τα καταστήματα Fan (- από τη λέξη fanatic)

αποτελώντας κάποια στιγμή το κύριο ρεύμα στον τομέα των κόμιξ. Τα καταστήματα αυτά πωλούσαν αποκλειστικά κόμιξ, νέα και συλλεκτικά και επιτελούσαν μέρη συνάντησης φίλων των κόμιξ ή fanclubs.

Τέλος παρατηρείται πως από τη δεκαετία του 90' μέχρι σήμερα, τα κόμιξ, ο κινηματογράφος και η τηλεόραση έχουν πολύ στενή σχέση μεταξύ τους. Οι εκδότες στηρίζονται πολύ σε αυτή τη σχέση καθώς βλέπουμε συνεχώς ταινίες με ηπερήρωες τόσο από τη Marvel, την DC Comics αλλά και την Warner Brothers (Disney). Στις περισσότερες περιπτώσεις βέβαια ανακυκλώνεται το ίδιο υλικό. Η δημιουργία νέου είναι σπάνια. Κάποτε τα κόμιξ θεωρούνταν ως η μεταφορά της δράσης στο χαρτί καθώς ήταν ευκολότερο για τους δημιουργούς να σχεδιάσουν τη δράση πιο πειστικά από τον κινηματογράφο. Πλέον, η τεχνολογία ευνοεί τα οπτικά μέσα. Παρόλα αυτά οι τεχνικές απεικονίσεις στα κόμιξ έχουν βελτιωθεί σημαντικά. Μαζί με αυτές έχει αναπτυχθεί και η αποτύπωση της ωμής βίας και των σκληρών σκηνών, χαρακτηριστικό της σύγχρονης εποχής.

17,000 - 12,000 π.Χ

ΒΡΑΧΟΓΡΑΦΙΕΣ LASCAUX CAVE

1240
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ
ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΥ ΤΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

PUNCH - ΜΗΝΙΑΙΑ
ΣΑΤΥΡΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

1841

1884
ΤΟ ΠΡΩΤΟ
ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ
ΚΟΜΙΚΣ

1890

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΚΟΜΙΚΣ
ΓΙΑ ΕΝΗΛΙΚΕΣ

1939

VAMPIRELLA

1960

1989

THE SIMPSONS

440 π.Χ

ΑΜΦΟΡΕΑΣ ΚΛΑΣΣΙΚΗΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΥ

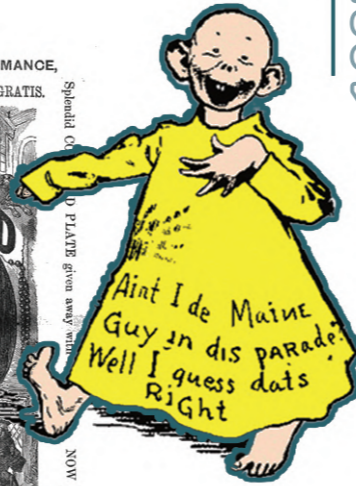
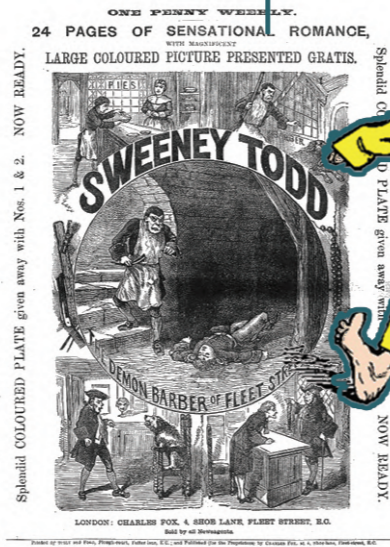

1400

ΕΝΘΕΤΟ ΜΕ
ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ

1846

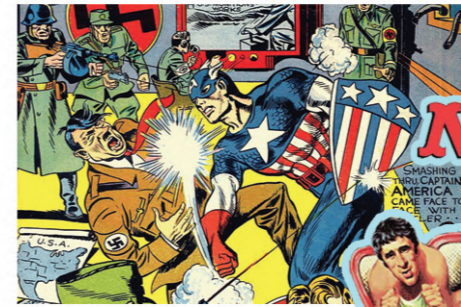
PENNY DREADSFULS

1985

YELLOW KID
ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
MIKEY MOUSE

1936

CAPTAIN AMERICA
1941

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΚΟΜΙΚΣ

1970

NINJA MUTANT
HERO TURTLES
1990

1.2 ΕΓΧΩΡΙΑ ΣΚΗΝΗ

Ελληνικά κόμικς

Στα τέλη του 19ου αιώνα, περίοδος που στην Αμερική και την Ευρώπη τα κόμικς έχουν ήδη αρχίσει να καθιερώνονται ως αυτόνομο είδος, σταδιακά εμφανίζονται και στην Ελλάδα. Συνήθως με τη μορφή σειράς σκίτσων που θα μπορούσαν να θεωρηθούν πρόγονοι των κόμικς, με τη μορφή που έχουν καθιερωθεί σήμερα. Από τους πρώτους που δημοσίευσαν τέτοιες σειρές σε σατιρικά περιοδικά της εποχής, ήταν ο πολύ γνωστός πλέον γελοιογράφος Θέμος Άννινος.

Την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα, σειρές σκίτσων που παρουσιάζονται σε εφημερίδες και ημερολόγια αποκτούν αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά στρίπς.

Τη δεκαετία του 1920, τα κόμικς ξεκινούν να εντάσσονται στην ύλη μεγάλης κυκλοφορίας εφημερίδων και περιοδικών και σταδιακά αποκτούν μικρή δημοφιλία ως νέα, σύγχρονη γραφή.

Η δεκαετία του 30' χαρακτηρίζεται από την εισαγωγή χρώματος στα κόμικς και από την επικράτησή τους στα περιοδικά. “Το Περιοδικό μας”, ένα από τα δημοφιλέστερα παιδικά περιοδικά με αφετηρία έκδοσης το 1939, δημοσίευσε κόμικς ακόμη και στο εξώφυλλό του, πρωτότυπη επιλογή για την εποχή. Παρότι η επιμέλεια των κόμικς και η υπογραφή είναι ελληνική, η θεματολογία των περισσότερων από αυτά προέρχονταν από ξένους δημιουργούς. Το 1942 δημοσιεύονται η Ιλιάδα και η Οδύσσεια σε μορφή

κόμικς, σε εβδομαδιαίο περιοδικό ποικίλης ύλης (Μπουκέτο). Δημιουργός, ο ζωγράφος Θέμος Ανδρεόπουλος ο οποίος αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του Ελληνικού κόμικς του αιώνα. Τα έργα του αυτά αποτέλεσαν ουσιαστικά τα πρώτα αμιγώς ελληνικά κόμικς. Επιπλέον, η επιλογή του ηρωικού περιεχομένου δεν ήταν τυχαία, δεδομένων των συνθηκών που επικρατούσαν στην Ελλάδα την εποχή εκείνη.

Μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, παρατηρείται μια έκρηξη δημοσίευσης ελληνικών στρίπς σε όλο το φάσμα των εκδόσεων με τους νέους δημιουργούς να είναι φανερά επηρεασμένοι από το ύφος των ξένων κόμικς. Ταυτόχρονα, σταδιακά ξεκινά η έκδοση μακροβιότερων σειρών οι οποίες έρχονται σε συνέχειες στα τεύχη περιοδικών.

Αύτη η συχνότητα έκδοσής τους, τα καθιστά ιδιαίτερα αγαπητά στα παιδιά. Δημοφιλή παραδείγματα αποτελούν το “Ελληνόπουλο”, το εξελληνισμένο Ιταλικό κόμικς “Μπιμπίκος”, ο “ Μικρός Ήρωας”, ο “Μικρός Σερίφης, ο “Μικρός Κάου Μπόι” κ.α Το 1951 κυκλοφορούν τα “Κλασσικά Εικονογραφημένα”, μια σειρά αυτοτελών κόμικς που περιέχουν διασκευές πολύ γνωστών λογοτεχνικών έργων. Χαρακτηριστικό της ελληνικής έκδοσης ήταν η προσαρμογή θεμάτων ελληνικού ενδιαφέροντος, για την απόδοση των οποίων δούλεψαν γνωστοί Έλληνες εικαστικοί και λογοτέχνες. Τα “Κλασσικά Εικονογραφημένα” αποτέλεσαν σταθμό για την εκδοτική ιστορία των κόμικς στην Ελλάδα

και μέρος της πολιτιστικής της ζωής για περίπου δύο δεκαετίες. Αξίζει να σημειωθεί πως καθώς οι αυτοτελείς αυτές ιστορίες είχαν την σύγχρονη δομή των κόμικς που κυκλοφορούσαν στο εξωτερικό (π.χ συνεφάκια που περιείχαν τους διαλόγους), το πρώτο τεύχος ήλθε με οδηγίες για τη σωστή τους ανάγνωση.

Μια άλλη πολύ δημοφιλής σειρά κόμικς ήταν ο “Μικρός Ήρωας”, με πρώτη έκδοση το 1953. Αποτέλεσε εβδομαδιαίο ανάγνωσμα σε συγγραφή Στέλιου Ανεμοδούρα και σκίτσα Βύρωνα Απτόσογλου. Η κυκλοφορία του διήρκησε μια δεκαεξαετία, έως το 1968 καθώς διακόπηκε λόγω επιβολής λογοκρισίας που εφάρμοσε το τότε δικτατορικό καθεστώς.

Η θεματολογία του περιέχει τις περιπέτειες τριών παιδιών (του Γιώργου Θαλάσση, της Κατερίνας και του “Σπίθα”) κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Το περιοδικό αγαπήθηκε αρκετά από την πρώτη μεταπολεμική γενιά καθώς αποτέλεσε ανάγνωσμα που προσπαθούσε να αμβλύνει τις συνέπειες του Πολέμου, της κατοχής και του Εμφυλίου που είχαν προηγηθεί. Στόχος των δημιουργών ήταν δεν ήταν τόσο η απόδοση υψηλών λογοτεχνικών εκφράσεων, όσο η χρήση λιτής και κατανοητής γλώσσας με σκοπό να επιτύχει την ανάδειξη αισθήματος πατριωτικής υπερηφάνειας, στοιχείο που είχε ανάγκη η νεαρή γενιά εκείνης της εποχής.

Η άνθηση των ελληνικών κόμικς είναι μεγάλη κατά την δεκαετία του 1950- με 1960 με αυτά να δημοσιεύονται σε όλο το φάσμα των εκδόσεων, δηλαδή περιοδικά, εφημερίδες αλλά και αυτοτελή τεύχη.

Στα μέσα της δεκαετίας του 60' γίνεται εισαγωγή αμιγώς ξένων κόμικς στην Ελληνική αγορά. Πολλά από αυτά αποτελούν φθηνές εκδόσεις που ανταγωνίζονται την ελληνική παραγωγή. Επιπλέον παρατηρείται μια αύξηση των κόμικς πολεμικής θεματολογίας, όπως “Κράνος” (1969) , “Μάχη” (1969) κ.α. Τα περισσότερα από αυτά είναι χαμηλού επιπέδου και ποιότητας με αποτέλεσμα στο σύνολό τους τα κόμικς να αποκτήσουν άσχημη φήμη. Βέβαια την ίδια περίοδο έχουμε και την έκδοση μερικών καταξιωμένων ξένων κόμικς όπως, Asterix (1966), Lucky Luke (1966) και Mickey Mouse (1966).

Ο όρος “κόμικς” χρησιμοποιήθηκε στην Ελλάδα τη δεκαετία του 70', λίγο μετά την σταδιακή έκδοση ευρωπαϊκών τίτλων στη χώρα, κυρίως από Γαλλία και Ιταλία. Μέχρι τότε τα ονόματα που επικρατούσαν σε για τέτοιου είδους αναγνώσματα ήταν, “σειρά σκίτσων”, “κινηματογραφική ιστορία” ή “ ιστορία σε ν επεισόδια”. Μαζί με τα ευρωπαϊκά κόμικς για παιδιά, σταδιακά φθάνουν στην αγορά και κάποια κόμικς για ενήλικες τα οποία ασκούν σημαντική επιρροή στους εγχώριους δημιουργούς.

Έτσι, την περίοδο αυτή οι σκισογράφοι χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: στους δημιουργούν των ελληνικών κόμικς που απευθύνονταν σε παιδιά, τους γελοιογράφους που ανανεώνουν το πολιτικό στριπ σε εφημερίδες και πολιτικά περιοδικά (Κυρ, Ιωάννου, Καλαϊτζής) και τους πιο ανήσυχους καλλιτεχνικά δημιουργούς που δημοσιεύουν σε underground περιοδικά που απευθύνονται κυρίως σε ενήλικες. Οι πιο ώριμες καλλιτεχνικές ματιές εξυψώνουν το κόμικς στα μάτια των αναγνωστών με αποτέλεσμα τη δεκαετία του 80' να παρατηρείται και πάλι άνθηση.

Στα τέλη της δεκαετίας του 70' και συγκεκριμένα το 1978, κυκλοφορεί το πρώτο τεύχος του μηνιαίου περιοδικού “Κολούμπρα”, το οποίο φιλοξενεί μεγάλους δημιουργούς του ενήλικου κόμικς. Βέβαια, το ελληνικό κοινό δεν ήταν έτοιμο για μια τέτοια πρωτοποριακή άφιξη. Το κόμικς θεωρείται ακόμη ανάγνωσμα αποκλειστικά για παιδιά. Παρόλα αυτά, το παιδικό κόμικς συνεχίζει να αναπτύσσεται με έκδοση αξιόλογων ελληνικών δημιουργιών. “Το Αγόρι”, ο “Μπλέκ” αλλά και “Το Σκαθάρι” αποτελούν δημοφιλή αναγνώσματα εξελληνισμένων κόμικς.

Επιπλέον το 1980, εκδίδονται και οι “Κωμωδίες του Αριστοφάνη” σε κόμικς, μια αμιγώς ελληνική δημιουργία σε επιμέλεια Γ. Ακοκαλίδη και Τ. Αποστολίδη. Η συγκεκριμένη έκδοση που βασίζεται στις 11 σωζόμενες κωμωδίες του Αριστοφάνη απέκτησαν ευρεία επιρροή με αποτέλεσμα να μεταφραστούν στα αγγλικά, γαλλικά και γερμανικά. Η επιτυχημένη κυκλοφορία της συγκεκριμένης έκδοσης οφείλεται στην στοχευμένη κριτική στη σύγχρονη

πολιτική κατάσταση της εποχής, χωρίς η δομή του να παρεκκλίνει από το πρωτότυπο κείμενο.

Το 1981 κυκλοφορεί το περιοδικό “Βαβέλ”, μια από τις πιο επιτυχημένα έντυπα κόμικς έως σήμερα. Πρόσφερε νέα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά στην ανάπτυξη τους, φιλοξενώντας αρχικά υλικό προερχόμενο από το εξωτερικό, στη συνέχεια όμως και ελληνικό.

Η Βαβέλ αποτέλεσε σύντομα στέγη νέων δημιουργών που δεν απευθύνονταν μόνο στην τέχνη του κόμικς (εικαστικοί, γραφίστες, κριτικοί τέχνης και κινηματογράφου, εικονογράφοι, δημοσιογράφοι κλπ). Εκτενή άρθρα που αφορούσαν την ιστορία, τη δομή, την τεχνική, την αισθητική και τις τάσεις του είδους πληροφορούσαν και εκπαίδευαν ένα ειδικό πια κοινό, επάνω στην ευρύτερη έννοια της τέχνης του κόμικς.

Ήταν μια συλλογική καλλιτεχνική προσπάθεια που κάλυπτε μεγάλο φάσμα πολιτισμικών δράσεων. Μάλιστα το ίδιο το περιοδικό οργάνωνε δράσεις και φεστιβάλ με στόχο την προώθηση της ενάτης τέχνης, παρουσιάζοντας το έργο παγκοσμίως αναγνωρισμένων καλλιτεχνών από τους χώρους των κόμικς, των εικαστικών τεχνών και της μουσικής. Παρόμοιου ύφους έντυπα ήταν το “Μαμούθ”, “Παρά Πέντε”, το “Εννέα”, κ.α. Μέσα από αυτά, ιδιαίτερα στα τέλη της δεκαετίας του 80', παρατηρούμε την έξαρση της καλλιτεχνικής δημιουργίας με σπουδαίους καλλιτέχνες όπως ο Αρκάς, ο Δημήτρης Παπαϊωάννου, ο Γιώργος Μπότσος κ.α. Πολλά από αυτά τα κόμικς κυκλοφόρησαν και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Επίσης, παιδικά κόμικς μεταφράστηκαν σε άλλες γλώσσες, όπως η “Φρουτοπία”, σε κείμενο Ευγένιου Τριβιζά και σκίτσα Νίκου Μαρουλάκη.

Σήμερα, γίνονται προσπάθειες επανέκδοσης παλαιότερων δημοφιλών ελληνικών τίτλων κόμικς όπως Μπλεκ, Μικρός Καου Μπόι κλπ. σε σχέδια των τότε δημιουργών τους που πλέον έχουν ωριμάσει.

Ελληνική Γελοιογραφία

Η Ελλάδα κατέχει μεγάλη παράδοση στη γελοιογραφία και κυρίως την Πολιτική Γελοιογραφία. Έμπνευση ανά τους αιώνες αποτέλεσαν οι έντονες πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις της χώρας.

Η ιστορία της γελοιογραφίας αρχίζει ήδη μετά τη λήξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, με την εισαγωγή της τυπογραφίας στη χώρα. Τότε εμφανίζονται τα πρώτα σκίτσα. Αρχικά ερασιτεχνικές προσπάθειες και ύστερα πιο προσεγμένες. Οι περισσότεροι από τους σκισογράφους είχαν σπουδάσει είτε στο εξωτερικό είτε προέρχονταν από την Αλεξάνδρεια και την Κωνσταντινούπολη. Έτσι οι δυτικές επιρροές ήταν εμφανείς. Συνήθως τα σκίτσα εκτυπώνονταν με τη μέθοδο της ξυλογραφίας, καθώς, σε σχέση με τη λιθογραφία ή τη χαλκογραφία, αποτελούσε πιο οικονομική λύση.

Στα τέλη του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα, παρατηρείται μια σειρά πολιτιστικών, κοινωνικών και τεχνολογικών εξελίξεων, που σε συνδυασμό με τη μείωση του αναλφαριθμητισμού, συνεπάγεται την αύξηση του αναγνωστικού κοινού, την μεγαλύτερη κυκλοφορία και την βελτιωμένη ποιότητα των εντύπων.⁵

Έτσι δημοσιεύονται σκίτσα σε εφημερίδες, ημερολόγια, σατιρικά έντυπα, οικογενειακά άλλα

και παιδικά περιοδικά (π.χ Ελλάς, Η Διάπλαση των Παίδων). Πολύ γνωστοί και σπουδαίοι γελοιογράφοι - σκισογράφοι της εποχής είναι ο Στ. Ξένος, Θέμος Άννινος, Παναγιώτης Πηγαδιώτης κ.α.

Η νέα χιλιετία βρίσκει την Ελληνική Γελοιογραφία και κυρίως την Πολιτική Γελοιογραφία σε με μεγάλη άνθιση. Τα έντονα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα αποτέλεσαν και αποτελούν ανέκαθεν τροφή για έμπνευση. Παρά την εξαιρετικά μεγάλη απήχηση της στην έκφραση, η γελοιογραφία, μόλις στο τέλος του 20ου αιώνα αρχίζει να αναγνωρίζεται απ το ευρύ κοινό για την καλλιτεχνική, την πνευματική και γενικότερα την πολιτιστική της αξία.⁶

Με τον όρο Πολιτική γελοιογραφία περιγράφουμε την γελοιογραφία που έχει ως αντικείμενο της την εμφατική ή μεγαλοποιημένη παρουσίαση, στους πολίτες και αναγνώστες, κωμικών στοιχείων, που χαρακτηρίζουν τις πράξεις ή τις προσωπικότητες των πολιτικών προσώπων. Από το στόχαστρό της βέβαια δεν ξεφεύγουν οι έννοιες της πολιτικής ή της πολιτικής ζωής, όπου καυτηριάζεται ο τρόπος με τον οποίο βιώνουν οι άνθρωποι την πολιτική ως εξέλιξη, πρακτική και κυρίως τρόπο ζωής. Η πολιτική γελοιογραφία - ακόμη και όταν δεν φτάνει τα όρια της τέχνης - είναι αδιαμφισβήτητο, ότι ικανοποιεί ως μορφή έκφρασης, βαθύτερες ανάγκες του ανθρώπου και συγκεκριμένα, την εσωτερική ανάγκη του για εξωτερίκευση μέσω της εμπλοκής στα πολιτικά πράγματα καθώς και την έμφυτη ορμή και διάθεση, που έχει να γελάσει ή να προκαλέσει το γέλιο.

5. Η Καθημερινή, Επτά Ημέρες, Ελληνική Γελοιογραφία, δύο αιώνες σάτιρας, Τόμος ΜΔ. Αθήνα, εκδ. Η Καθημερινή Α.Ε, 2001. σ. 12.

6. Α. Παπαδαναήλ, Ελληνική Πολιτική Γελοιογραφία, Η σοβαρή πλευρά μιας “αστείας” τέχνης. Αθήνα, εκδ. Ιδιωτική (Αρίσταρχος Παπαδαναήλ), 2003. σ. 34.

Για τους λόγους αυτούς και μόνο, η Πολιτική Γελοιογραφία μπορεί να θεωρηθεί ως μια καλλιτεχνική έκφραση ιδιαίτερης σημασίας και ξεχωριστής προσφοράς στα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα του τόπου.

Η Μικρασιατική καταστροφή φέρνει στην Ελλάδα ένα σημαντικό αριθμό σκιτσογράφων που έμελλε να αλλάξει το χώρο του σκίτσου και να δεσπόσει για δεκαετίες. Έτσι την περίοδο του Μεσοπολέμου (1923 - 1940) η άνθηση του χώρου του σκίτσου συνεπαίρνει και τους εικαστικούς, που βλέπουν σε αυτό μια νέα μορφή δημιουργίας με απήχηση σε ένα ευρύ κοινό. Ο τύπος στηρίζει αυτή την καλλιτεχνική ανάπτυξη, έτσι υπάρχει σύμπραξη μεταξύ δημοσιογραφίας και τέχνης. Παράλληλα με τη γελοιογραφία, αναπτύσσεται και το κόμικς. Μια εποχή μάλιστα οι πορείες τους ήταν ταυτόσημες καθώς δεν υπήρχε διαχωρισμός. Γνωστό έντυπο της εποχής που φιλοξενούσε πολιτικές Γελοιογραφίες ήταν ο “ Φανός” της Ενώσεως Συντακτών.

Ο Εθνικός Διχασμός αποτέλεσε πηγή μεγάλης έμπνευσης για τους καλλιτέχνες γελοιογράφους, και ευρεία αποδοχή από το αναγνωστικό κοινό. Αργότερα όμως, η Δικτατορία του Μεταξά και η λογοκρισία που επιβλήθηκε θα αποτελέσει κατασταλτικό παράγοντα στην εξέλιξη της Πολιτικής γελοιογραφίας.

Η κήρυξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, επαναφέρει την Πολιτική Σάτιρα η οποία έχει ως επίκεντρο τον φασίστα εχθρό. Τα έντυπα είναι γεμάτα γελοιογραφίες που αποτυπώνουν την φρίκη της ναζιστικής κατοχής, δεν υπάρχει χρόνος για “εικαστικές ανησυχίες”.

Συνεπώς, ο πόλεμος, η κατοχή, η Απελευθέρωση και ο Εμφύλιος άλλαξαν ριζικά τη φυσιογνωμία του σκίτσου στην Ελλάδα. Στα τέλη της δεκαετίας του 50’ με αρχές του 60, γνωστά περιοδικά όπως ο “Ταχυδρόμος”, οι “Εποχές” και εφημερίδες όπως “Τα Νέα” και “Το Βήμα” φιλοξενούν πολλές και ποιοτικές γελοιογραφίες τόσο κοινωνικές όσο πολιτικές, γνωστών και καταξιωμένων καλλιτεχνών, όπως ο Μπόστ, ο ΚΥΡ, ο Κ. Μητρόπουλος.

Από πλευράς τεχνικής, η δύναμη της ελληνικής γελοιογραφίας βρίσκεται στην ατάκα. Το σχέδιο συνήθως βασίζεται σε απλές γραμμές και καθαρά περιγράμματα ορίζοντας παράλληλα με το εμφανές και αυτό που δεν προσδιορίζεται αρχικώς. Αποκτά λοιπόν χαρακτήρα κοινωνικού φαινομένου και γίνεται η φωνή που θα οπτικοποιήσει τους φόβους και τις ανησυχίες των πολιτών από τη μια, τα λάθη των πολιτικών από την άλλη καθιστώντας τους πρώτους κριτικούς θεατές στα δρώμενα των δεύτερων. Το κωμικό στοιχείο που περιέχεται στη γελοιογραφία, ακροβατεί ανάμεσα στην τέχνη και τη ζωή, γιατί προσπαθώντας να γοητεύσει, όπως η καθαρή τέχνη, προσπαθεί παράλληλα, με τη δύναμη του γέλιου που προκαλεί, να γενικεύσει και να σχολιάσει την επικαιρότητα.

Συνδυάζοντας όλες αυτές τις πληροφορίες και αντιλαμβανόμενοι ότι η ιστορία του σκίτσου, του κόμικς και της γελοιογραφίας έχει ρίζες στο βαθύ παρελθόν, η σκέψη δημιουργίας ενός χώρου που θα εκθέτει την ιστορία αυτής της τέχνης είναι απαραίτητη. Ένα μουσείο Κόμικς δύναται να φιλοξενεί τόσο εκθέσεις εμπνευσμένες από κόμικς, κινηματογράφο και γελοιογραφία του παρελθόντος, σπάνια τεύχη διεθνών και ελληνικών περιοδικών αλλά και δημιουργίες νέων καλλιτεχνών.

Επιπλέον, η φιλοξενία εκθέσεων αφιερωμένες στο Ελληνικό κόμικς σκοπό έχει την επαφή του κοινό με την εγχώρια βιομηχανία της ένατης τέχνης.

Αυτός ο χώρος θα αποτελεί μια κοιτίδα καλλιτεχνικής συνάντησης με φιλοξενία υπαίθριων εκθέσεων και bazaars, δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων, παρουσιάσεων βιβλίων, κόμικς και ταινιών στο αμφιθέατρο του μουσείου.

Σκοπός της δημιουργίας ενός τέτοιου συγκροτήματος, είναι η επαφή των επισκεπτών και ιδιαίτερα των νέους φέροντας με την ιστορία των γραφικών τεχνών, των κόμικς αλλά και με των σύγχρονων δημιουργών της τέχνης αυτής.

Η περιοχή επιλογής για την ανέγερση ενός τέτοιου χώρου δεν είναι τυχαία. Ο κεραμικός και κατ’ επέκταση ο άξονας της οδού Πειραιώς τα τελευταία 20 χρόνια εξελίσσονται σε πολιτιστικό άξονα για την ευρύτερη περιοχή της Αττικής, ιδανικό χαρακτηριστικό για τη φιλοξενία μιας τέτοιας χρήσης.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ
1945

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΗΡΩΣ
1953

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΓΟΡΙ
1975

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΠΛΕΚ
1969

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΚΟΜΙΚΣ - ΒΑΒΕΛ
1980

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
"ΤΡΑΚΑΤΡΟΥΚΑ"
1849

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΣΤΗΝ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ "ΚΑΛΕΜ"
1911

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
"Ο ΦΑΝΟΣ ΤΩΝ
ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ"
1941

ΚΥΡ - ΛΕΥΚΩΜΑ: 30 ΧΡΟΝΙΑ
ΑΝΘΡΩΠΑΚΙΑ
1980

1939
ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ

ΚΛΑΣΣΙΚΑ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΑ
1951

1966
ΜΙΚΥ ΜΑΟΥΣ &
ΛΟΥΚΥ ΛΟΥΚ ΣΤΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΚΟΜΙΚΣ -
ΚΟΛΟΥΜΠΡΑ
1978

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΑΡΑ ΠΕΝΤΕ
1984

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΜΟΥΓ
1980

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
"ΤΟ ΑΣΤΥ"
1883

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΣΤΗΝ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
"ΠΡΩΙΑ"
1928

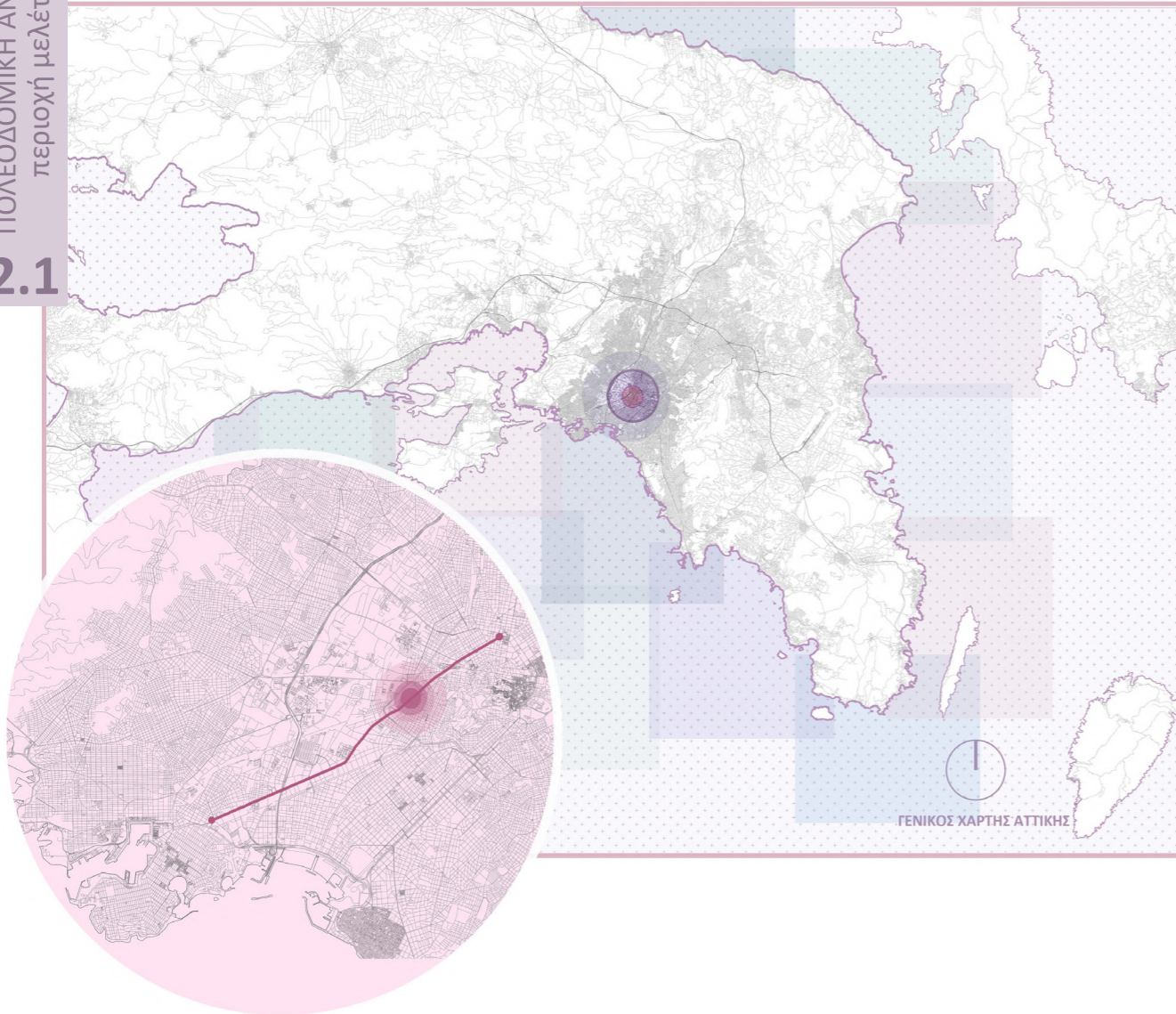

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ
ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑΣ
-ΦΩΚΙΩΝ
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ
1961

2020
ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ"

ΑΝΑΛΥΣΗ

ΠΕΙΡΑΙΩΣ & ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

2.1 Ο ΑΞΟΝΑΣ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Η οδός Πειραιώς αποτελεί έναν κεντρικό άξονα που ενώνει το κέντρο της Αθήνας με τον Πειραιά.

Την άνοιξη του 1831, λίγο μετά τη κήρυξη της Ελλάδας ως ανεξάρτητο κράτος και της Αθήνας ως πρωτεύουσας, σε σχέδιο του Κλεάνθη και Σάουμπερτ, προβλέφθηκε η μετατροπή του εως τότε λιθόστρωτου μονοπατιού σε κεντρική οδό με αφετηρία την πλατεία Ομονοίας και απόληξη τη σημερινή πλατεία Καραϊσκάκη, στο λιμάνι του Πειραιά. Ο μεγάλος αυτός άξονας θα περιείχε σε όλο του το μήκος, μέγαρα και πλατείες.

Τα μεγαλεπήβολα σχέδια των δύο αρχιτεκτόνων δεν πραγματοποιήθηκαν μεν, παρόλα αυτά η Πειραιώς αποτελούσε και αποτελεί μέχρι σήμερα κύριο άξονα. Η σημασία της ήταν μεγάλη καθώς μέσω αυτής διασφαλίστηκε η άμεση σχέση της Αθήνας με το λιμάνι. Έτσι, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των εμπορικών συναλλαγών γινόταν δια της θάλασσας, ο δρόμος αποτέλεσε τον κύριο άξονα μεταφοράς στο κέντρο, εμπορευμάτων και οικοδομικών υλικών για την ανοικοδόμηση της πρωτεύουσας.

Τα μέσα του 19ου αιώνα, η φυσιογνωμία της οδού Πειραιώς θα άλλαζε ριζικά. Η τεχνολογική πρόοδος επέφερε τη ραγδαία ανάπτυξη των βιομηχανιών. Συνεπώς, η Πειραιώς αποτέλεσε άξονα συγκέντρωσης μεγάλης βιομηχανικής δραστηριότητας. Σε αυτό βοήθησε και το γεγονός ότι ο άξονας ήταν η κύρια δίοδος της Αθήνας προς το λιμάνι του Πειραιά. Σημαντικό ρόλο έπαιξε βέβαια και η δημιουργία του σιδηροδρόμου Αθηνών - Πειραιώς το 1869, το οποίο αποτέλεσε κύριο δίκτυο μεταφοράς.

Η απαρχή της βιομηχανικής δραστηριότητας στην Πειραιώς ξεκινά με την εγκατάσταση του εργοστασίου Φωταερίου το 1862. Ακολουθεί η λειτουργία μεγάλων βιομηχανικών μονάδων όπως κεραμοποιείων και εργοστασίων κλωστοϋφαντουργίας, καθώς και ένας πυρήνας αλευρόμυλων στο νότιο της τμήμα.

Η βιομηχανική αυτή ανάπτυξη προσελκύει στη συνέχεια την εγκατάσταση ιδιαίτερα ρυπογόνων δραστηριοτήτων, όπως βυρσοδεψεία, σφαγεία και πυρηνελουργεία. Αυτές οι λειτουργίες είχαν ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση της ευρύτερης περιοχής. Συνολικά, μέχρι τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1940), καθ' όλο το μήκος της (από τη γέφυρα Καλαμάκη έως τη συμβολή της Ιεράς Οδού στην είσοδο του κέντρου της Αθήνας) λειτουργούν 63 εργοστάσια. Στην ενδοχώρα, προς τη δυτική κυρίως πλευρά στον Ελαιώνα αλλά και στα ανατολικά προς τον Ταύρο, την Καλλιθέα, το Μοσχάτο και το Νέο Φάληρο λειτουργούσαν δεκάδες άλλα εργοστάσια, εργαστήρια αλλά και αποθήκες και μάντρες.

Ανάμεσα αλλά και επί του μετώπου του άξονα αναπτύχθηκαν δύο μικρής έκτασης Προσφυγικές οικιστικές περιοχές. Η μια στον Άγιο Ιωάννη Ρέντη και η άλλη στον Ταύρο.

Τόσο ο έντονα Βιομηχανικός χαρακτήρας της περιοχής όσο και οι προσφυγικές κατοικίες που εγκαταστάθηκαν εκεί, την κατέστησαν υποβαθμισμένη.

Η αποβιομηχάνιση της Αττικής κατά το τέλος του 20ου αιώνα αλλάζει ριζικά της όψη της Πειραιώς. Η διακοπή λειτουργίας του μεγαλύτερου αριθμού των εργοστασίων άφησε ένα μεγάλο απόθεμα γης και κτηριακών εγκαταστάσεων σε κατάσταση ερήμωσης. Η κατάσταση αυτή έθεσε καίρια ερωτήματα για την αξιοποίηση των αποθεμάτων αυτών.

Η λύση της αλλαγής χρήσης αποτέλεσε παράγοντα αναβάθμισης της Πειραιώς. Η εγκατάσταση πολιτιστικών δραστηριοτήτων στα άδεια βιομηχανικά κελύφη κατά μήκος του άξονα, είχε προταθεί ήδη από το 1985 με το Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθηνών (ΡΣΑ) (ΦΕΚ 18/Α/1985). Η προσπάθεια αυτή ξεκίνησε σταδιακά από τη δεκαετία του 80' και 90'.

Την τελευταία δεκαετία μαζί με την εγκατάσταση πολιτιστικών χρήσεων, παρατηρείται η ανάπτυξη μεγάλης εμπορικής δραστηριότητας (εμπορικά κέντρα - mall), αλλά και η μαζική αναψυχή (νυχτερινά κέντρα διασκέδασης, κλπ) τα οποία στεγάζονται συνήθως σε παλαιά βιομηχανικά κελύφη ή αποθήκες.

Καθοριστική κίνηση αποτέλεσε η μετεγκατάσταση της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών στο βιομηχανικό κελύφος των ελληνικών υφαντηρίων Σικιαρίδη το 1995, ενώ τρία χρόνια αργότερα, στο παλιό εργοστάσιο της ΒΙΩΣΟΛ, εγκαινιάστηκε το κέντρο πολιτισμού «Ελληνικός Κόσμος» του ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Επιπλέον, η επαναλειτουργία του εργοστασίου του Γκαζιού, ως εκθεσιακού χώρου και χώρου πολιτισμού και εκδηλώσεων μετά από την ανάπλαση των κελυφών του και τη διαμόρφωση του εξωτερικού χώρου αποτέλεσε σημαντικότερη

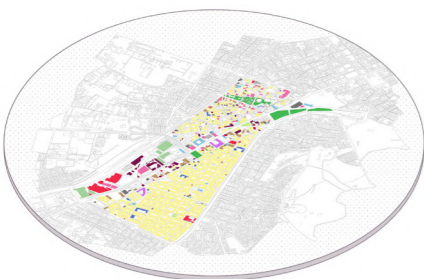
κίνηση αναβάθμισης της περιοχής του γκαζιού σε πολιτιστικό πόλο. Τα έτη που ακολούθησαν, από το 2004 μέχρι και το 2010 η συγκέντρωση πολιτιστικών ιδρυμάτων υπερτοπικής σημασίας εντάθηκε. Κυριότερα παραδείγματα αποτελούν το νέο μουσείο Μπενάκη και το Ίδρυμα Μιχάλης Κακογιάννης, καθώς και η χρήση διαμορφωμένων χώρων στα εργοστάσια Τσαούσογλου και Σάνιτας από το Φεστιβάλ Αθηνών.

Με αυτές τις παρεμβάσεις, τόσο η περιοχή του Κεραμεικού όσο και ο άξονας της Πειραιώς, σταδιακά αποκτούν έναν ισχυρό πολιτιστικό χαρακτήρα ο οποίος αξιοποιεί την υφιστάμενη βιομηχανική κληρονομιά.

Επάνω σε αυτό το πλαίσιο, η λύση που προτείνουμε, η δημιουργία ενός μουσείου Κόμικς, αποτελεί μέσο περαιτέρω ανάδειξης του πολιτιστικού χαρακτήρα του μετώπου.

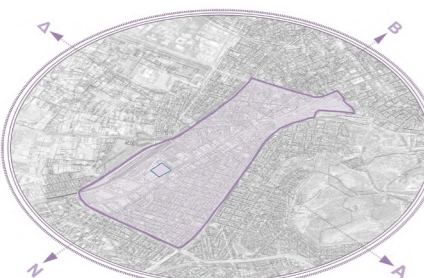

ΧΑΡΤΗΣ ΧΡΗΣΕΩΝ ΓΗΣ ΟΡΟΦΟΥ

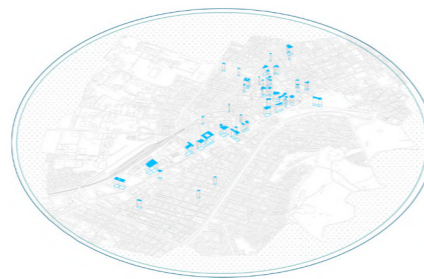

ΧΑΡΤΗΣ ΧΡΗΣΕΩΝ ΓΗΣ ΙΣΟΓΕΙΟΥ

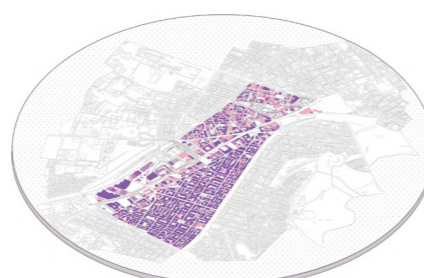

ΓΕΝΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΕΙΟΥ

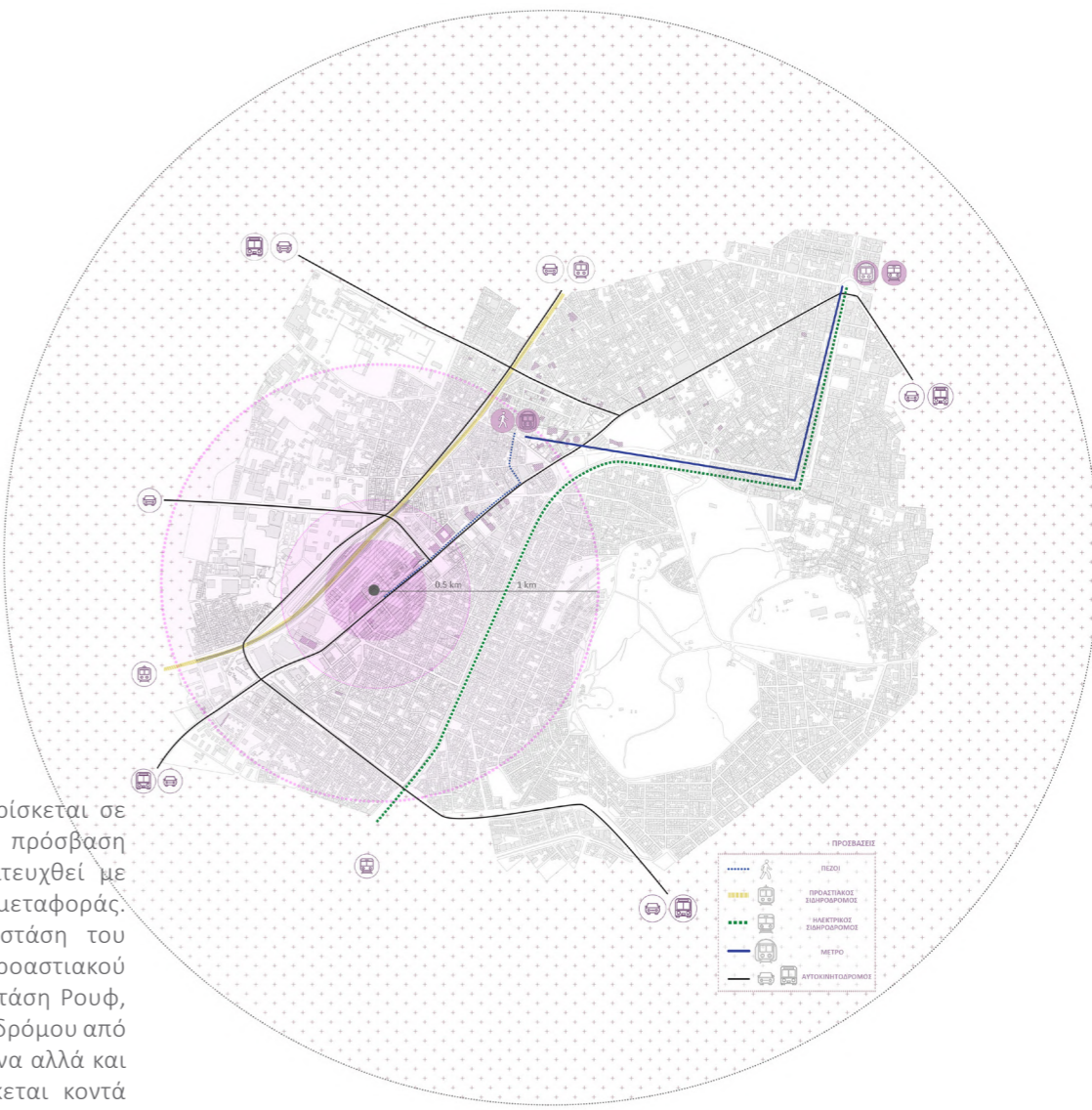
Η ευρύτερη περιοχή του Κεραμεικού χαρακτηρίζεται από μια έντονα πολιτιστική δραστηριότητα η οποία γίνεται αντιληπτή κυρίως επί των κεντρικών αξόνων κυκλοφορίας. Σε όλη την υπόλοιπη περιοχή, όπως παρατηρούμε και από τους χάρτες χρήσεων γης, επικρατεί το εμπόριο, τόσο τοπικό όσο και υπερτοπικό και η κατοικία. Επιπλέον η περιοχή διαθέτει και αρκετά σχολεία. Τα ύψη των κτηρίων κυμαίνονται στην πλειοψηφία τους από τέσσερις ορόφους και άνω.

ΧΩΡΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

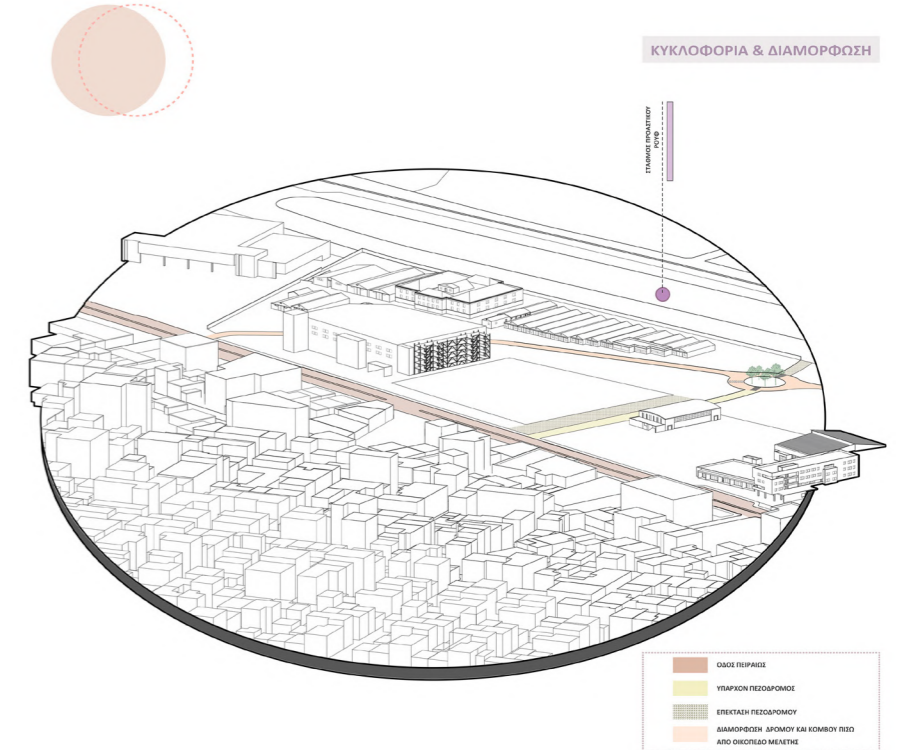
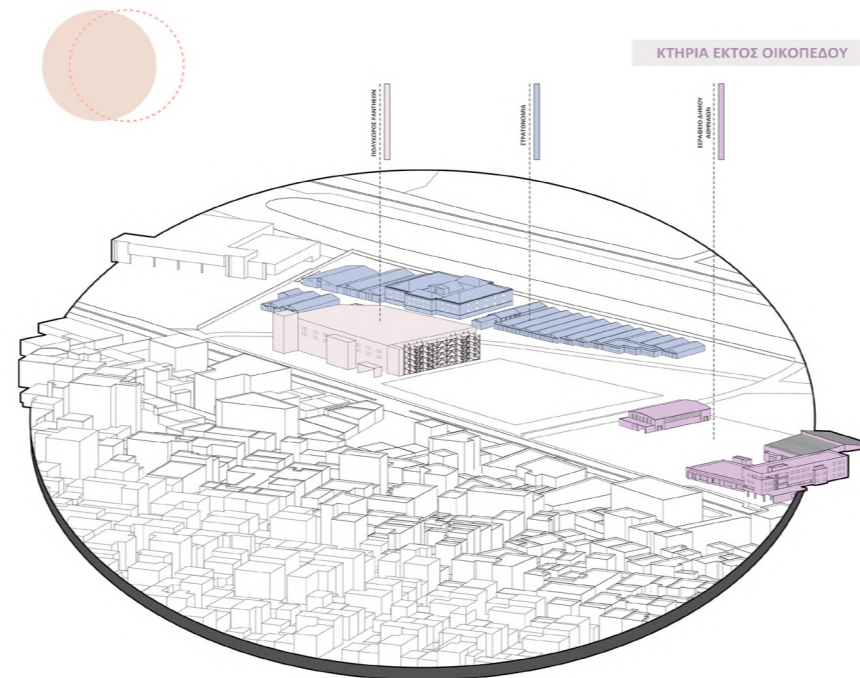
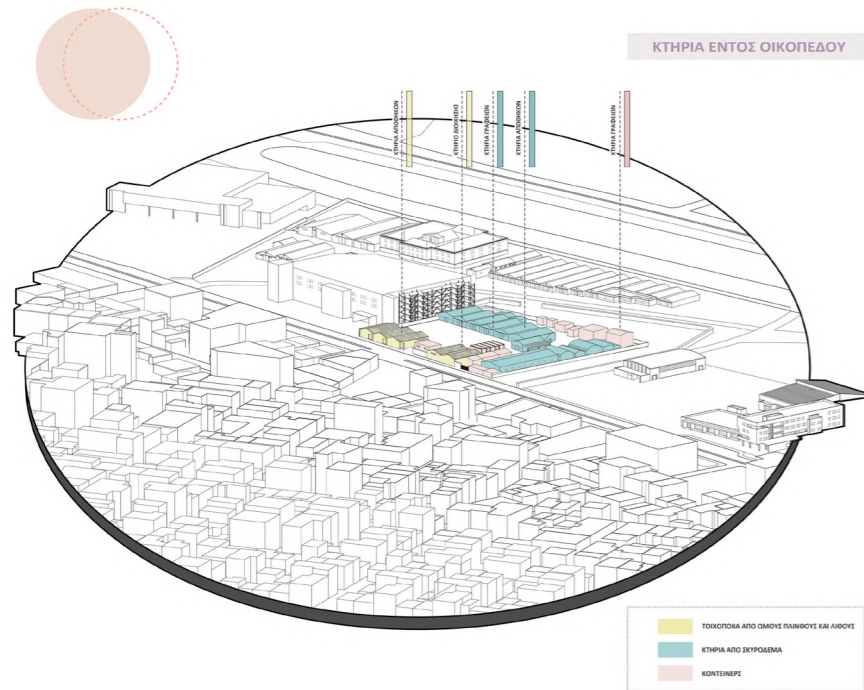
ΧΑΡΤΗΣ ΥΨΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ

Το οικόπεδο μελέτης, βρίσκεται σε κομβικό σημείο καθώς η πρόσβαση σε αυτό μπορεί να επιτευχθεί με αρκετά μέσα μαζικής μεταφοράς. Μέσω μετρό από τη στάση του Κεραμεικού, μέσω προαστιακού σιδηρόδρομου από τη στάση Ρουφ, μέσω ηλεκτρικού σιδηρόδρομου από τη στάση Κάτω Πετράλωνα αλλά και λεωφορείων. Ενώ βρίσκεται κοντά στη συμβολή των οδικών αρτηριών Πετρου Ράλλη και Πειραιώς.

ΧΑΡΤΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σήμερα, το οικόπεδο μελέτης στεγάζει τις υποδομές του ΚΕΔΕ (Κτηματική Εταιρία Δημοσίων Έργων). Οι κτηριακές μονάδες εντός του είναι διαφόρων υλικοτήτων. Η πλειοψηφία αποτελείται από σκυρόδεμα και μεγάλο μέρος τους είναι κοντέινερς που με τον αριθμό τους να αυξάνεται ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες που δημιουργούνται. Ιδιαίτερο και ενδιαφέρον στοιχείο του οικοπέδου αποτελούν πέντε παλαιά κτίσματα επί της οδού Πειραιώς τα οποία δομούνται από λίθους, ωμούς πλίνθους και τούβλα. Σήμερα βρίσκονται σε κακή κατάσταση. Τα δύο από τα πέντε δεν μπορούν πλέον να χρησιμοποιηθούν ενώ στα υπόλοιπα τρία έχει διατηρηθεί η όψη αλλά όλο το υπόλοιπο κομμάτι έχει συμπληρωθεί από σκυρόδεμα.

Όπως πληροφορηθήκαμε όταν επισκεφθήκαμε το πεδίο, οι εγκαταστάσεις του ΚΕΔΕ προβλέπεται να μεταφερθούν σε άλλο σημείο της αττικής. Αργότερα διεξήχθη διαγωνισμός για το παρόν οικόπεδο με σκοπό τη δημιουργία κτηρίου γραφείων του υπουργείου Μεταφορών.

Πλησίον και στη μεσοτοιχία του οικοπέδου βρίσκεται ο πολιτιστικός χώρος PANTHEON, ένα ογκώδες και στιβαρό κτήριο. Πίσω ακριβώς τοποθετείται η στρατονομία (στρατολογικές υπηρεσίες), κτήρια τα οποία έχουν διατηρήσει τις κλασικές δίρρηχτες στέγες.

Δεξιά βρίσκεται το Σεράφειο Δήμου Αθηναίων, ένας χώρος πολιτισμού, δραστηριοτήτων και άθλησης. Μεταξύ του Σεραφείου και του οικοπέδου μας υπάρχει πεζόδρομος και γήπεδα τένις.

Από την αρχή, στις προθέσεις μας ήταν η κατάργηση των γηπέδων και η διαπλάτυνση του υπάρχοντος πεζοδρόμου με σκοπό την ενοποίηση του με το οικόπεδο. Επιπλέον, ακολουθώντας το νέο ρυθμιστικό σχέδιο διανοίγουμε δρόμο και κόμβο κυκλοφορίας πίσω από το οικόπεδο μελέτης που θα βελτιστοποιήσει στην πρόσβαση και στάση των επισκεπτών του Μουσείου Κόμικς.

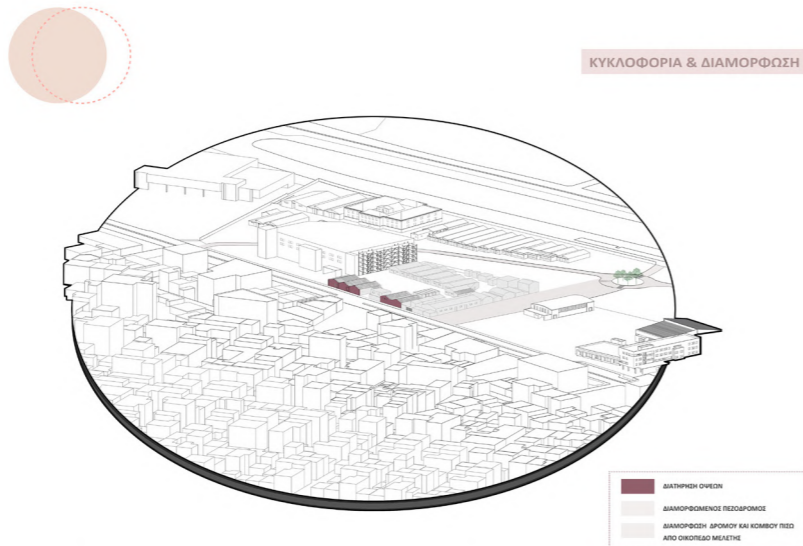
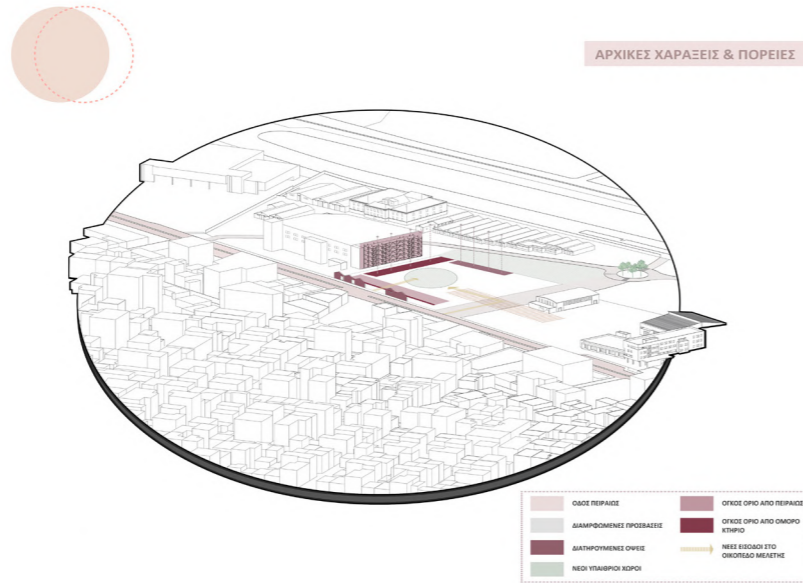

Αφετηρία της συνθετικής σκέψης και ιδέας αποτέλεσε η διατήρηση των όψεων των παλαιών αποθηκών του οικοπέδου καθώς υποδεικνύουν τον κλασικό βιομηχανικό χαρακτήρα της ευρύτερης περιοχής.

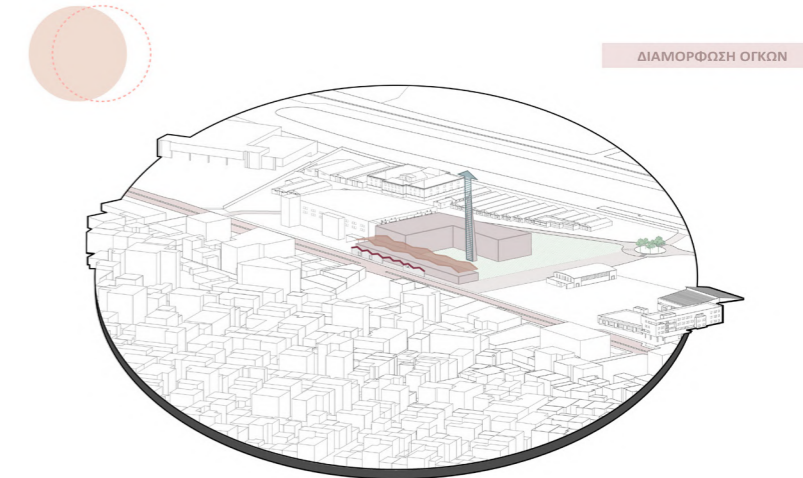
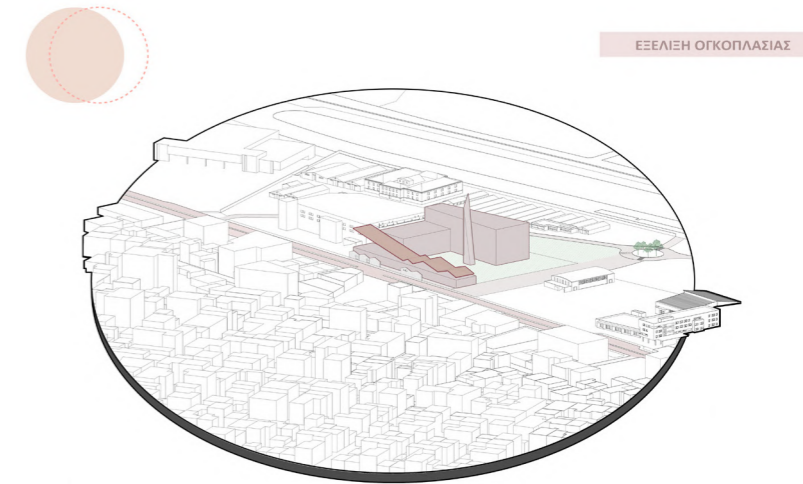
Καθώς το πεζοδρόμιο εμπρός των προυπάρχοντων όψεων έχει πολύ μικρό πλάτος, η σύνθεση του κτηρίου αναπτύσσεται σε μια απόσταση από τις όψεις, κρατώντας τις σαν σκηνικό και δημιουργώντας ένα υπαίθριο άνετο πέρασμα.

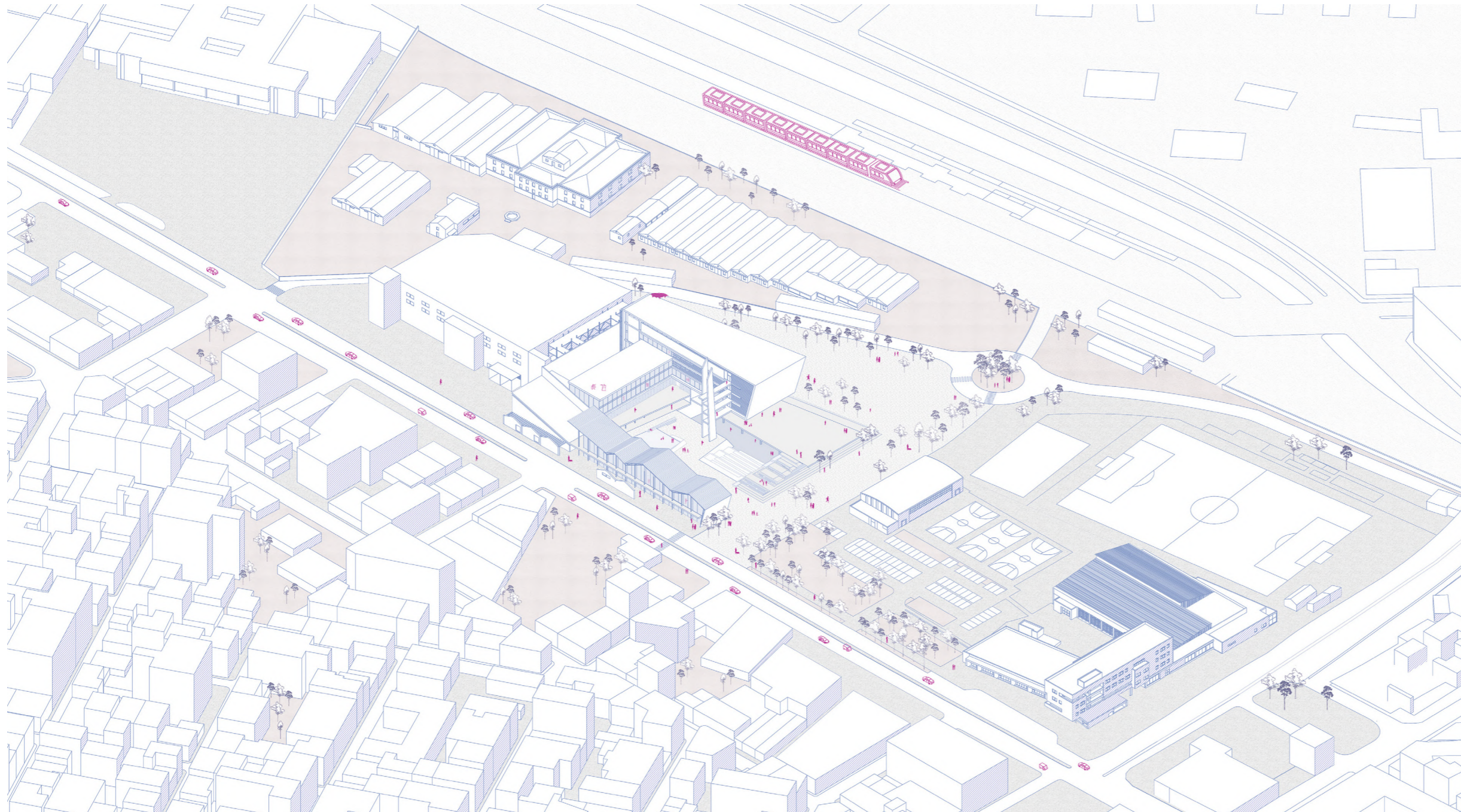
Η πρόσβαση στο οικόπεδο επιτυγχάνεται τόσο μέσω του νέου πεζοδρόμου όσο και του ανοίγματος που δημιουργούν τα δύο σύνολα των όψεων.

Οι κτηριακοί όγκοι αναπτύσσονται σε σχήμα “Π”. Το ένα σκέλος του “Π” επί της οδού Πειραιώς δημιουργεί ένα όριο, μη όριο. Το Δεύτερο σκέλος του “Π” υψώνεται επί της μεσοτοιχίας μεταξύ Pantheon και οικοπέδου και το τρίτο σκέλος κλείνει το σύνολο δημιουργώντας έτσι ένα εσωτερικό αίθριο προστατευμένο από την όχληση και την κίνηση της οδού Πειραιώς.

Η γεωμετρία των όψεων αποτέλεσε σημαντική αφορμή για τη διαμόρφωση του διαφανούς όγκου - ορίου επί της Πειραιώς καθώς και του ισχυρού στεγάστρου που ακολουθεί με κάποια αποδόμηση την κλίση τους. Οι υπόλοιποι όγκοι υψώνονται περισσότερο με σκοπό τη δημιουργία ενός ισχυρού ορίου αλλά και για τη φιλοξενία των κύριων χρήσεων του μουσείου. Κεντρικά της σύνθεσης τοποθετείται πύργος κίνησης ο οποίος έχει διττή σημασία. Αφενός μνημονεύει τις βιομηχανικές καμινάδες της περιοχής, αφετέρου αναπαριστά την έννοια του πύργου που συναντάται αρκετά συχνά στον κόσμο των κόμικς και των παραμυθιών.

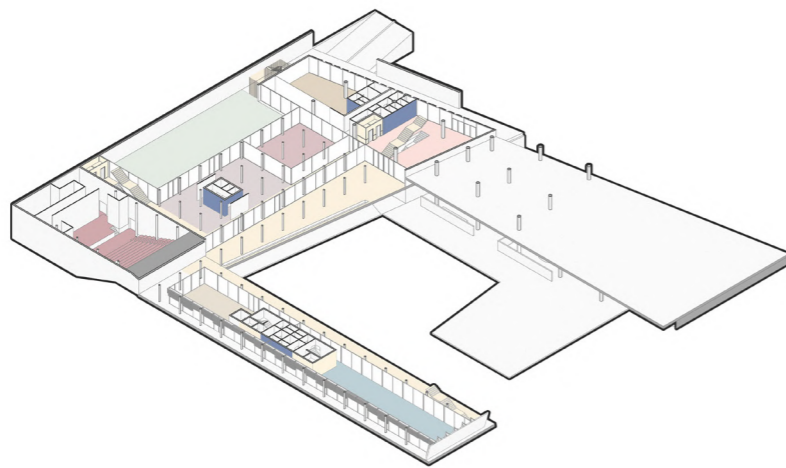

Στη σύνθεση επιχειρήσαμε εκτός από τη δημιουργία του Μουσειακού όγκου, την ενοποίηση του εσωτερικού υπαίθριου χώρου με τον πεζόδρομο και τον πράσινο χώρο πίσω από το οικόπεδο, αφήνοντας μεταξύ τους ρευστά όρια.

Ο κτηριακός όγκος επί της Πειραιώς αποτελεί ένα διαφανές όριο μεταξύ του κεντρικού άξονα και του οικοπέδου και φιλοξενεί δραστηριότητες που μπορούν να λειτουργήσουν ανεξάρτητα από το υπόλοιπο κτήριο. Ο υψηλότερος όγκος στο πίσω μέρος φιλοξενεί τους χώρους έκθεσης του Μουσείου και ο κεντρικός όγκος αποτελεί κορμό που φιλοξενεί βοηθητικές λειτουργίες.

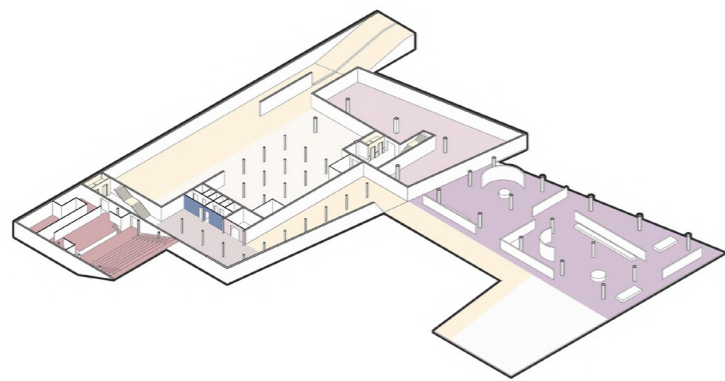
Εισερχόμενοι στο οικόπεδο από τον πεζόδρομο, ισόγεια στο **πρώτο επίπεδο**, στα αριστερά μας συναντούμε τον διάφανο κτηριακό όγκο ο οποίος φιλοξενεί λειτουργίες εργαστηρίων ανεξάρτητων καλλιτεχνών το οποίο αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα καθώς και café που αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα επίσης.

Στο βάθος και διακρίνοντας τον όγκο “κορμό” τοποθετείται αμφιθεατρικός χώρος ο οποίος μπορεί να λειτουργήσει και ανεξάρτητα από το υπόλοιπο μουσείο καθώς έχει ανεξάρτητη είσοδο. Σε συνδυασμό με το αμφιθέατρο συναντάται και ο χώρος υποδοχής αυτού. Σε άμεση συνάρτηση λειτουργεί και κατάστημα που μπορεί να εξυπηρετήσει τόσο τη λειτουργία του μουσείου όσο και το αμφιθέατρο σε περίπτωση που αυτό χρησιμοποιηθεί για πρεμιέρα κινηματογραφικής προβολής.

ΣΤΑΘΜΗ
+0.00 μ.

- ΚΙΝΗΣΗ
- ΥΠΟΔΟΧΗ ΜΟΥΣΕΙΟΥ
- ΧΩΡΟΙ ΥΓΙΕΙΝΗΣ
- ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
- ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ
- FOYER
- ΑΠΟΘΗΚΕΥΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ
- ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΕΚΤΙΣΟΓΡΑΦΩΝ
- CAFE

ΣΤΑΘΜΗ
-3.50 μ.

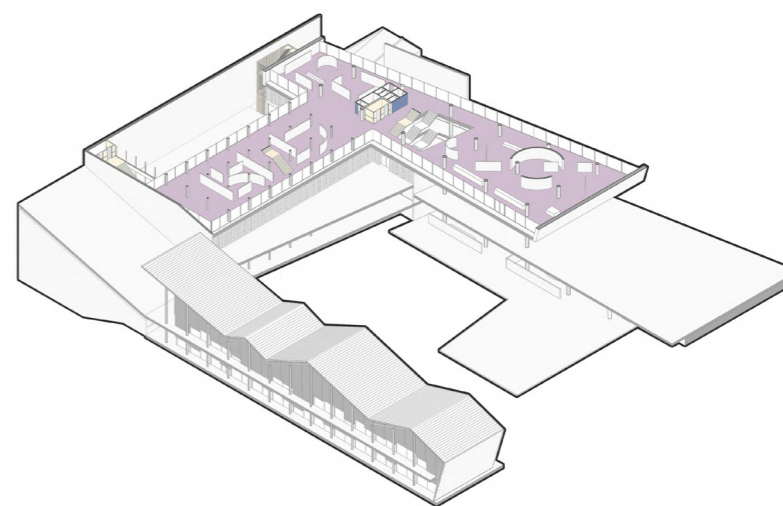
- ΚΙΝΗΣΗ
- ΧΩΡΟΙ ΕΚΘΕΣΗΣ
- ΧΩΡΟΙ ΥΓΙΕΙΝΗΣ
- ΧΩΡΟΣ ΣΤΑΘΜΕΥΣΗΣ
- ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ
- FOYER
- ΑΠΟΘΗΚΕΥΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

Εισερχόμενοι στο μουσείο από την κεντρική είσοδο, συναντούμε την υποδοχή και το κεντρικό κλιμακοστάσιο ενώ στα αριστερά τοποθετούνται διοικητικοί χώροι.

Επιπλέον μεταξύ της μεσοτοιχίας και του κτηρίου δημιουργείται εσωτερικό αίθριο με δύο κλιμακοστάσια έκτακτης ανάγκης. Οι χώροι υγιεινής και οι κατακόρυφες κινήσεις είναι τοποθετημένα σε κομβικά σημεία του κτηρίου.

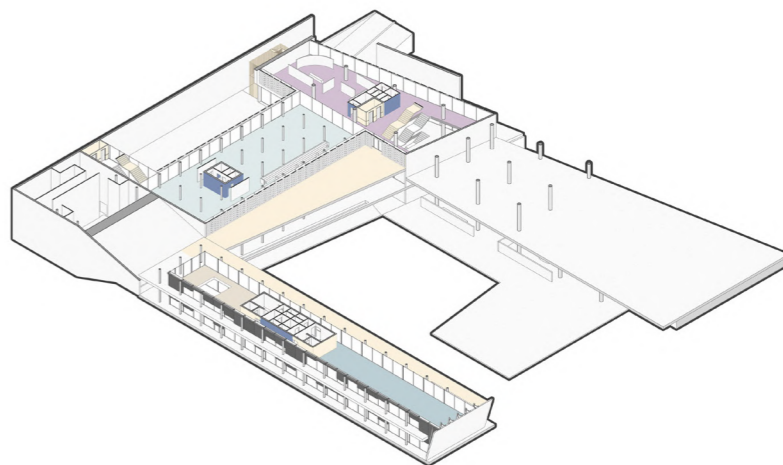
Κατά την είσοδο στο οικόπεδο, στα δεξιά διαμορφώνεται ημιυπαίθρια γλυπτοθήκη έκθεσης έργων καλλιτεχνών, στο επίπεδο -3.50, στο οποίο έχει πρόσβαση κανείς από υπαίθρια διαμόρφωση ραμπών ή μέσω ανελκυστήρα που βρίσκεται στον πύργο. Από τη γλυπτοθήκη υπάρχει η δυνατότητα άμεσης μετάβασης στον υπόγειο χώρο στάθμευσης του μουσείου αλλά και υπόγειο φουαγιέ του αμφιθεάτρου.

Μεταβαίνοντας στο **δεύτερο επίπεδο** του κτηρίου,

ΣΤΑΘΜΗ
+3.00 μ.

- ΚΙΝΗΣΗ
- ΧΩΡΟΙ ΕΚΘΕΣΗΣ
- ΧΩΡΟΙ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΣΤΑΘΜΗ
+4.00 μ.

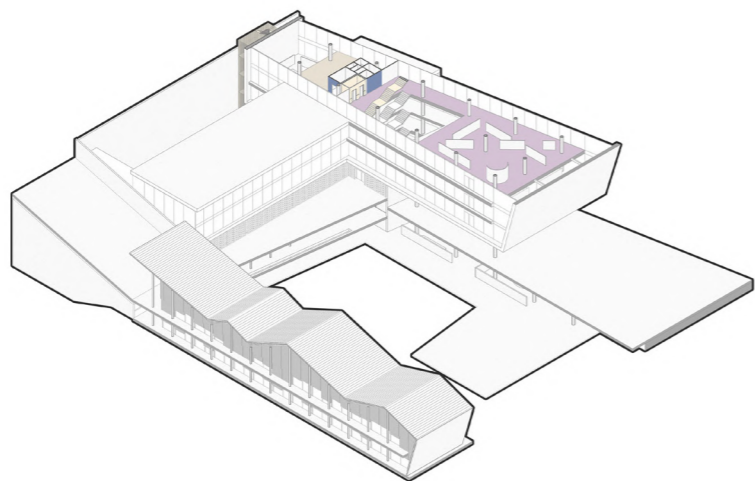
- ΚΙΝΗΣΗ
- ΧΩΡΟΙ ΕΚΘΕΣΗΣ
- ΧΩΡΟΙ ΥΓΙΕΙΝΗΣ
- ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
- ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΕΚΤΙΣΟΓΡΑΦΩΝ
- CAFE

συναντούμε χώρο περιοδικών εκθέσεων και τη βιβλιοθήκη. Σε αυτό τον όροφο η είσοδος επιτυγχάνεται και ανεξάρτητα μέσω υπαίθριου διαδρόμου στον οποίο έχει κανείς πρόσβαση μέσω γραμμικής κλίμακας στο επίπεδο του ισογείου, κοντά στα εργαστήρια των σκιτσογράφων. Επιπλέον στη βιβλιοθήκη οδηγεί και κλιμακοστάσιο το οποίο τοποθετείται κοντά στο αμφιθέατρο.

Στο **τρίτο επίπεδο** του κτηρίου, στη στάθμη +8.00, διαμορφώνονται εκθεσιακοί χώροι.

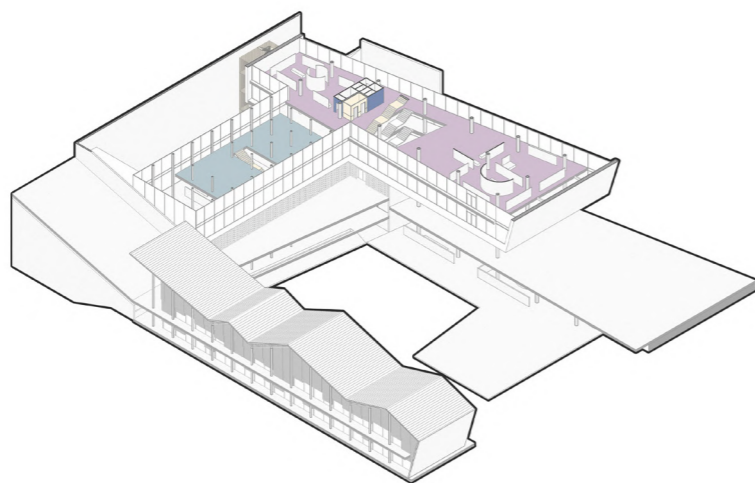
Στο **τέταρτο επίπεδο**, στη στάθμη + 12.00, διαμορφώνονται εργαστήρια σκίτσου για παιδιά και εκθεσιακοί χώροι.

Στο **πέμπτο επίπεδο**, στη στάθμη +16.00 ο πίσω όγκος συνεχίζει να αναπτύσσεται στεγάζοντας χώρο εστιατορίου καθώς και έκθεση.

ΣΤΑΘΜΗ +16.00 μ.

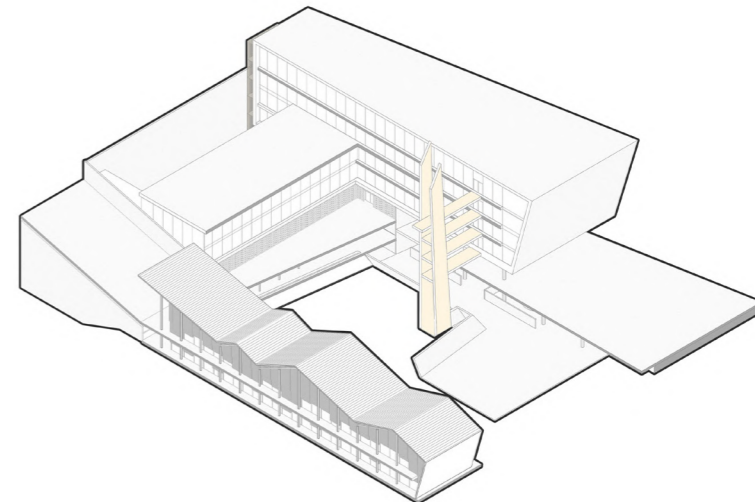
- ΚΙΝΗΣΗ
- ΧΩΡΟΙ ΕΚΘΕΣΗΣ
- ΧΩΡΟΙ ΥΓΙΕΙΝΗΣ
- ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ

ΣΤΑΘΜΗ +12.00 μ.

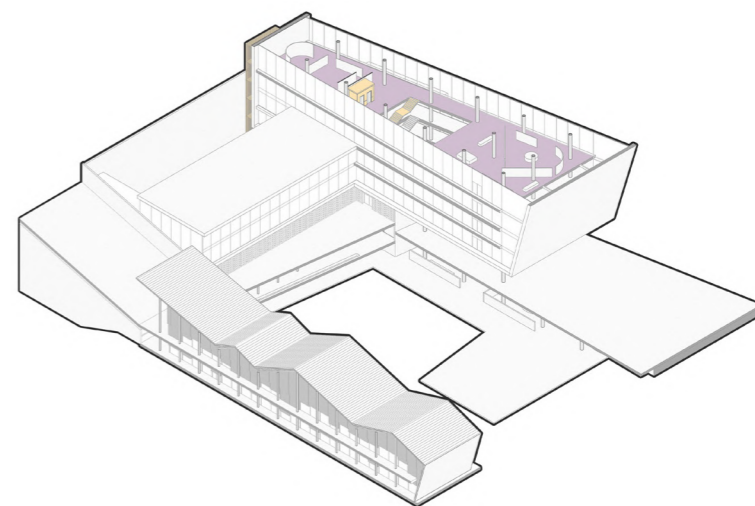
- ΚΙΝΗΣΗ
- ΧΩΡΟΙ ΕΚΘΕΣΗΣ
- ΧΩΡΟΙ ΥΓΙΕΙΝΗΣ
- ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΣΚΙΤΣΟΓΡΑΦΩΝ

Στο **έκτο** και τελευταίο επίπεδο, στην στάθμη + 20.00, διαμορφώνονται επίσης χώροι έκθεσης.

ΣΤΑΘΜΗ +26.00 μ.

- ΚΙΝΗΣΗ
- ΧΩΡΟΙ ΕΚΘΕΣΗΣ

ΣΤΑΘΜΗ +20.00 μ.

- ΚΙΝΗΣΗ
- ΧΩΡΟΙ ΕΚΘΕΣΗΣ

ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΗΣΗ

Η είσοδος στο οικόπεδο επιτυγχάνεται από τις δύο κάθετες όψεις του.

Η πρόσβαση από την οδό Πειραιώς επιτυγχάνεται από το άνοιγμα που δημιουργείται μεταξύ των δύο συνόλων των παλαιών όψεων και οδηγεί αξονικά στην είσοδο του κεντρικού κτηρίου εκθέσεων μέσω μιας στοάς. Το κτήριο εξυπηρετείται και από μια δεύτερη είσοδο στην βορειοδυτική πλευρά του.

Από την πλευρά του πεζοδρόμου, ένα διευρυμένο άνοιγμα μεταξύ της υπαίθριας διαμόρφωσης και του γυάλινου κτηριακού όγκου επί της Πειραιώς, οδηγεί στο αίθριο.

Οι τρεις κτηριακοί όγκοι συνδέονται άμεσα μεταξύ του και έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν τμηματικά και ανεξάρτητα.

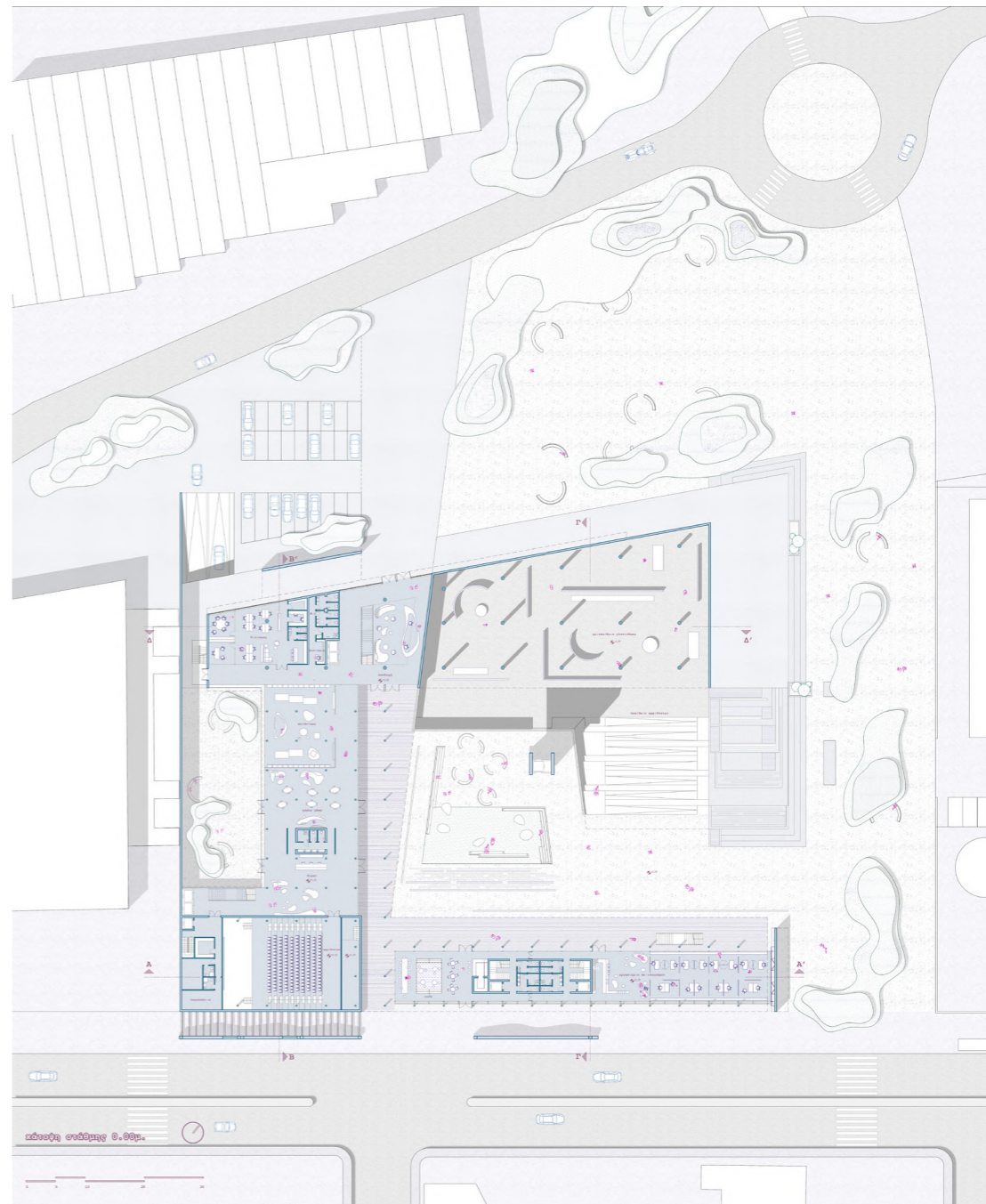
Ο διαφανής κτηριακός όγκος επί της Πειραιώς στεγάζει εργαστήρια καλλιτεχνών και καφέ και έχει ανεξάρτητη είσοδο.

Ο εσωτερικός χώρος των εργαστηρίων είναι ευμετάβλητος, καθώς διαμορφώνεται από κινητά διαχωριστικά που επιτρέπουν την ελεύθερη κίνηση. Με τον τρόπο αυτό υπάρχει δυνατότητα φιλοξενίας ατόμων, είτε ομάδων καλλιτεχνών, ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες.

Η επιλογή της τοποθέτησης των εργαστηρίων αυτών σε ισόγεια στάθμη αλλά και στον συγκεκριμένο κτιριακό όγκο συνέβη σκόπιμα, ώστε να επιτυγχάνεται η οπτική επαφή του κοινού με τους δημιουργούς. Σε άμεση συνάρτηση βρίσκεται το καφέ.

Στη συνέχεια του όγκου αυτού τοποθετείται αμφιθέατρο που μπορεί να φιλοξενήσει κινηματογραφικές προβολές, ομιλίες και εκδηλώσεις. Ο χώρος αυτός έχει τη δυνατότητα ανεξάρτητης λειτουργίας από το υπόλοιπο κτίριο με είσοδο από το αίθριο. Επίσης, διαθέτει χώρο υποδοχής, μπαρ και κατάστημα, και έξοδο σε υπόγεια στάθμη. Ένας διαμήκης διάδρομος συνδέει το υπόγειο φουαγιέ με το αίθριο ολοκληρώνοντας μια κυκλική κίνηση. Στο επίπεδο αυτό διαμορφώνεται ημιυπαίθρια γλυπτοθήκη. Η πρόσβαση στο επίπεδο αυτό γίνεται εξωτερικά μέσω ραμπών και άμεσα, από τον ανελκυστήρα του πύργου.

Η είσοδος στον κύριο όγκο βρίσκεται στον άξονα της στοάς. Στο επίπεδο αυτό βρίσκεται η υποδοχή του Μουσείου και ο χώρος εισιτηρίων, η διοίκηση και βοηθητικοί χώροι (βεστιάριο, wc). Το κεντρικό κλιμακοστάσιο που δεσπόζει στον χώρο υποδοχής οδηγεί στα επόμενα επίπεδα.

Μεταβαίνοντας στο επόμενο επίπεδο μέσω του κεντρικού κλιμακοστασίου συναντούμε στα αριστερά μας χώρο περιοδικών εκθέσεων καθώς και βοηθητικούς χώρους. Ο όγκος “κορμός” σε αυτό το επίπεδο φιλοξενεί τη βιβλιοθήκη η οποία μπορεί να λειτουργήσει και ανεξάρτητα από το Μουσείο μέσω εισόδου από τον υπαίθριο διάδρομο σε αυτό το επίπεδο, είτε μέσω του κλιμακοστασίου που βρίσκεται κοντά στο αμφιθέατρο που μπορεί να λειτουργήσει και ως έξοδος κινδύνου.

Στο τρίτο επίπεδο του κτηρίου τοποθετούνται χώροι έκθεσης που επεκτείνονται και στον όγκο “κορμό” οι οποίοι φιλοξενούν έργα των καλλιτεχνών των ανεξάρτητων εργαστηρίων αλλά και των μαθητών των εργαστηρίων που τοποθετούνται στο πατάρι. Επιπλέον, διαμορφώνεται μικρός αμφιθεατρικός χώρος προβολών που εξυπηρετεί τα εργαστήρια.

Στο τέταρτο επίπεδο συναντώνται χώροι έκθεσης καθώς και πατάρι στο οποίο φιλοξενούνται εργαστήρια εκμάθησης σκίτσου. Τα άτομα περιορισμένης κινητικότητας μπορούν να έχουν πρόσβαση στον χώρο αυτό μέσω μιας μεταλλικής γέφυρας που συνδέει το πατάρι με τον όγκο των εκθέσεων.

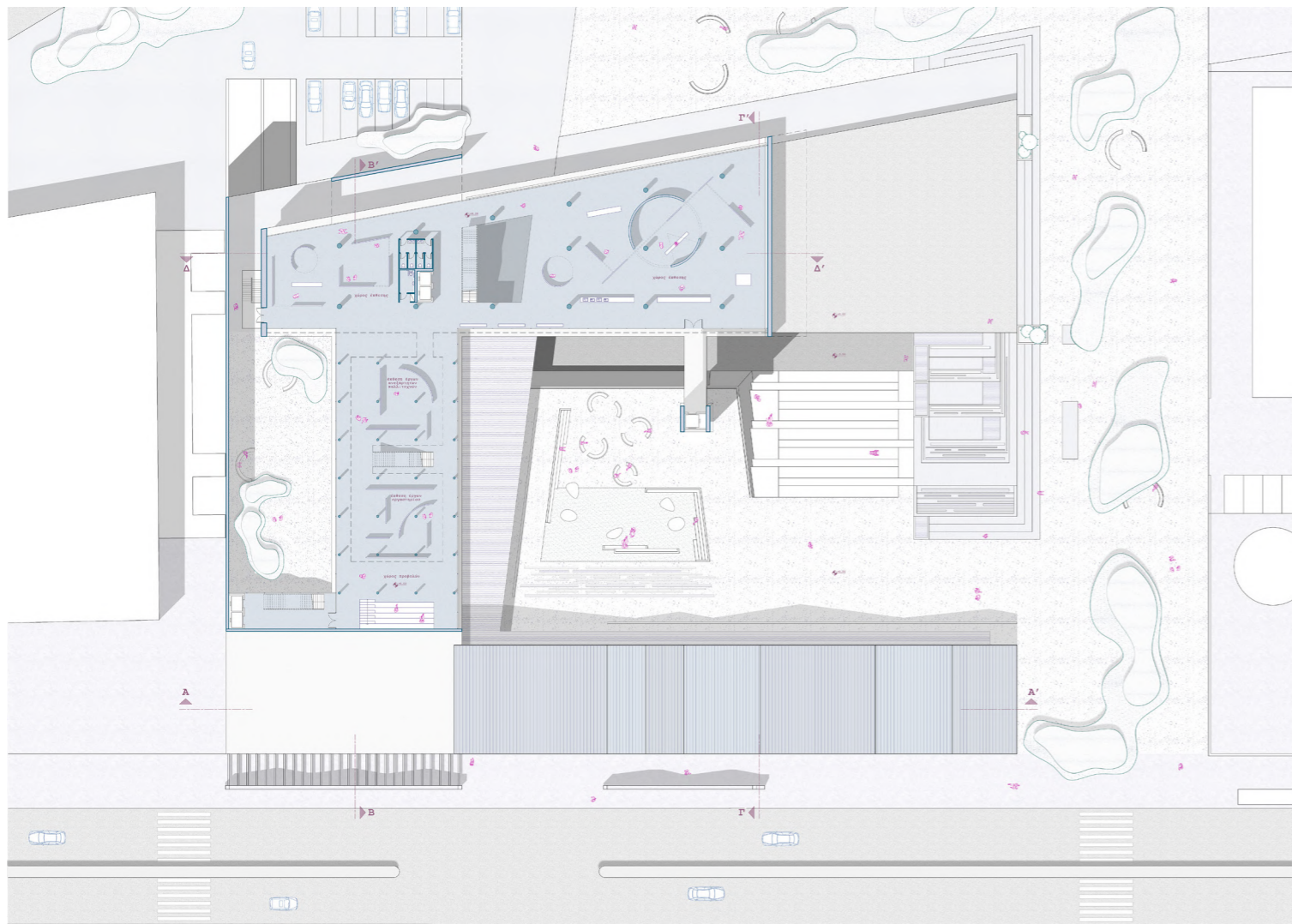
Το πέμπτο επίπεδο αποτελεί τελική στάθμη του όγκου “κορμού”, ο οποίος φαίνεται να εισχωρεί στον ψηλότερο όγκο των εκθέσεων, διαμορφώνοντας το εστιατόριο του μουσείου που έχει τη δυνατότητα να εκτονωθεί υπαίθρια, προσφέροντας εντυπωσιακές θεάσεις του αστικού τοπίου.

Το τελικό επίπεδο, στη στάθμη +20.00, αποτελεί ενιαίο χώρο έκθεσης μεγαλύτερου ύψους ο οποίος δύναται να φιλοξενήσει πληθώρα εκθέσεων ειδικών απαιτήσεων και προδιαγραφών.

κάτωψη στάθμης +4.00μ.

0 5 10 20 30

κάτωψη στάθμης +8.00μ.

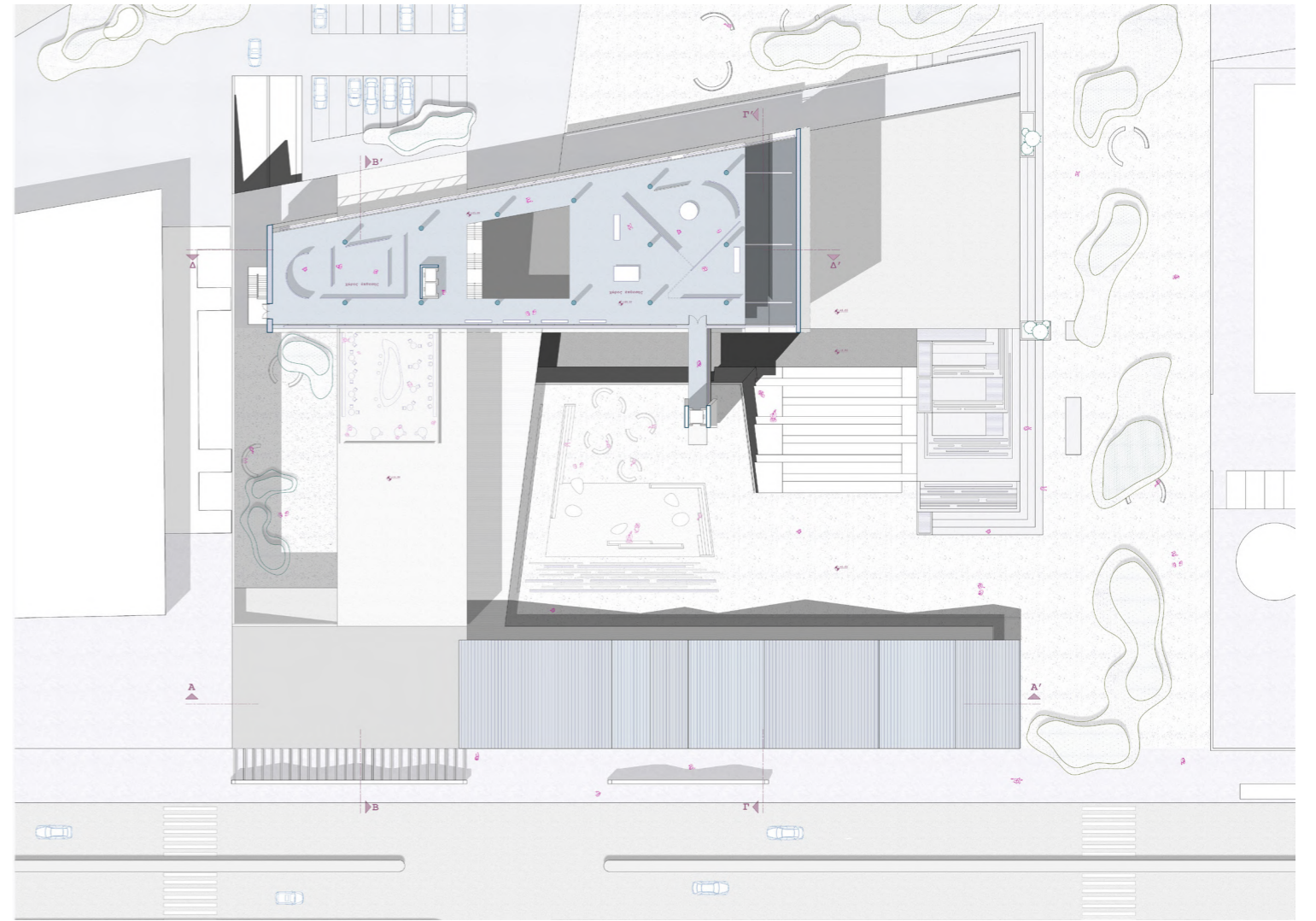
κάτωψη στάθμης +12.00μ.

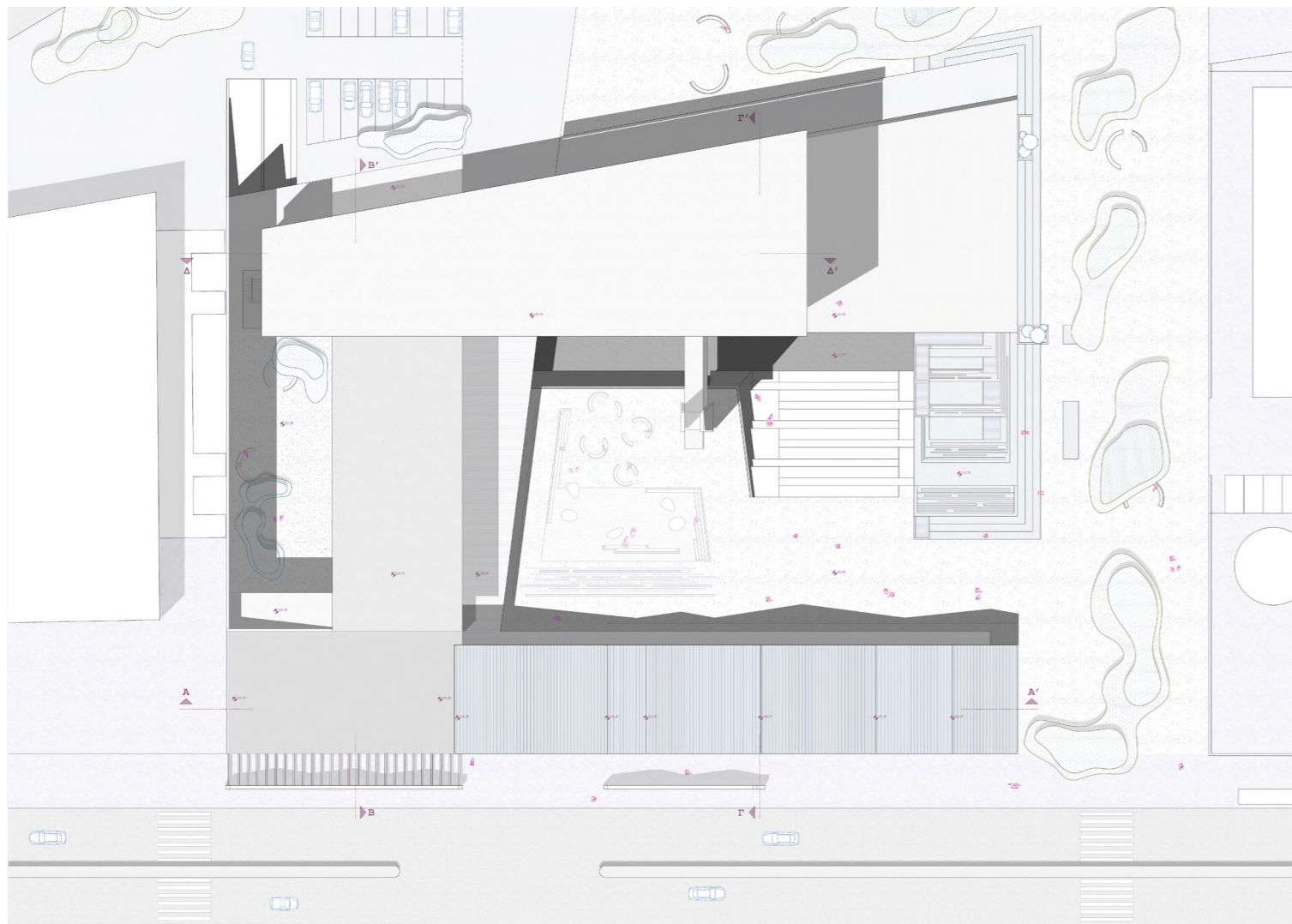

κέντρο στάθμης +16.00μ.

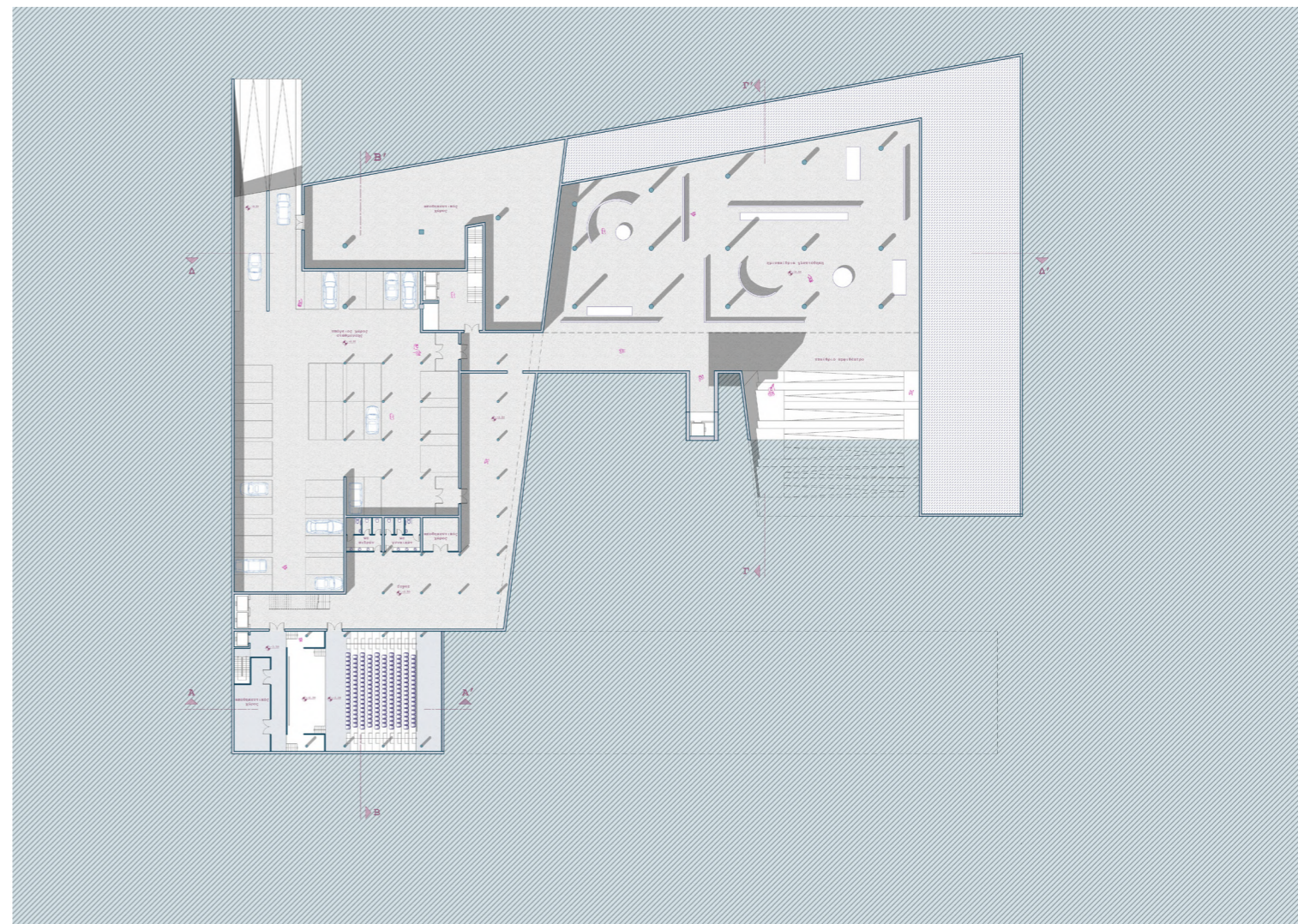

κέντρο στάθμης +20.00μ.

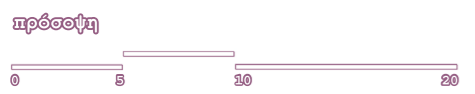
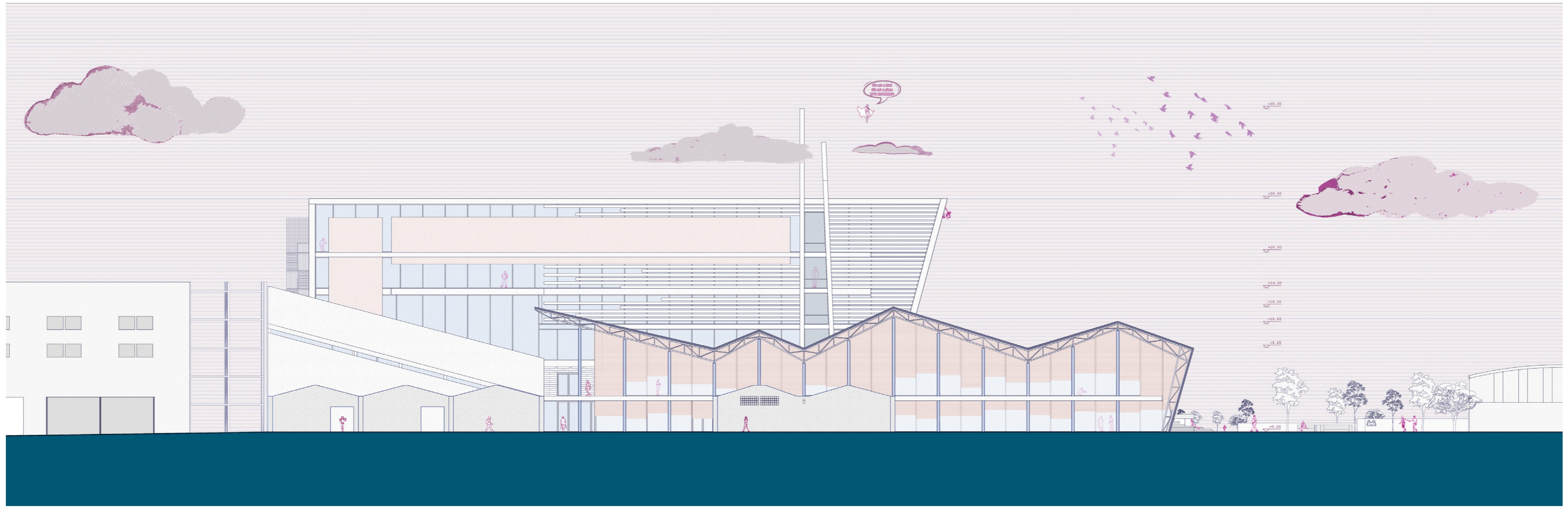

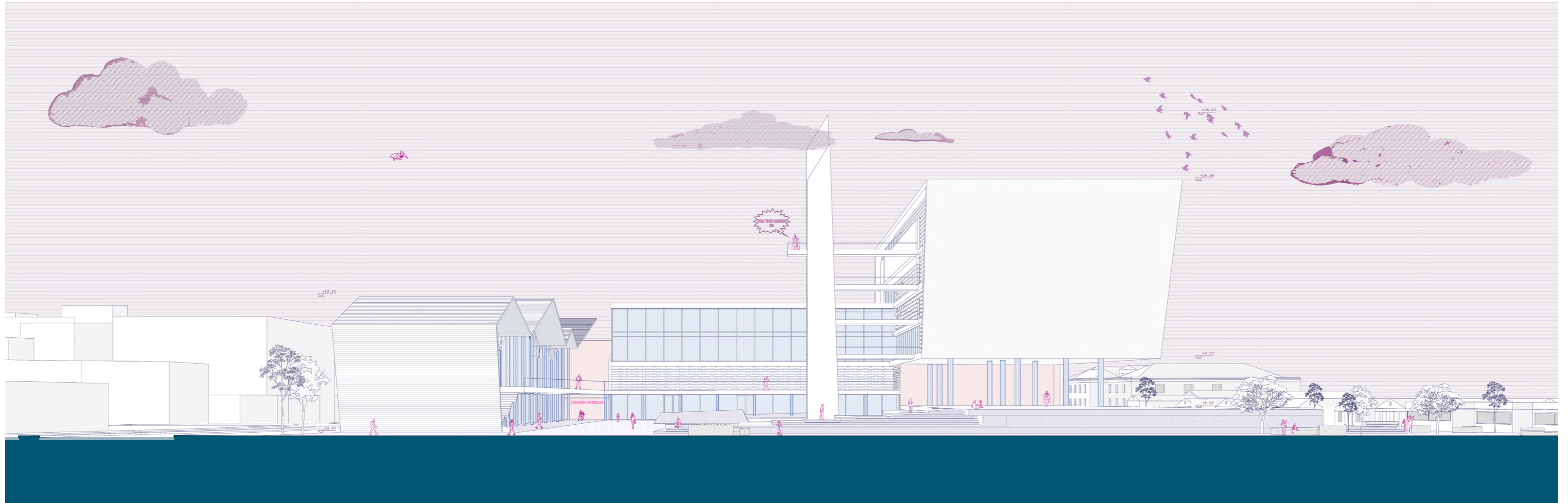
κάτοψη δάπετος +26.00μ.

κάτοψη σκάφης -3.50

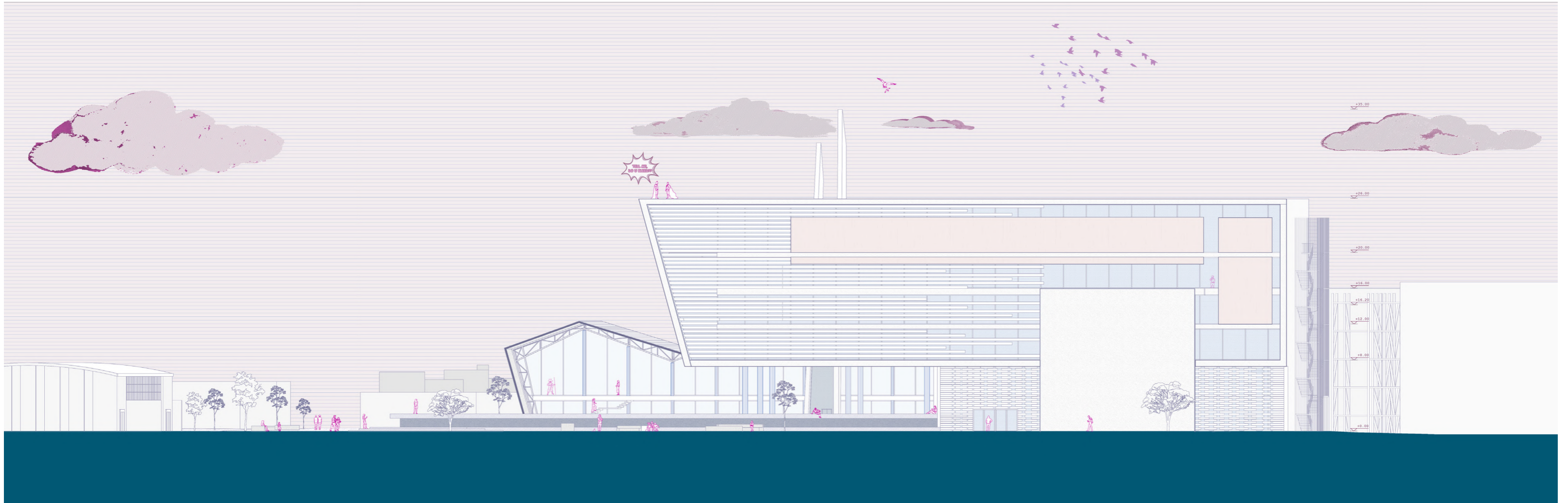

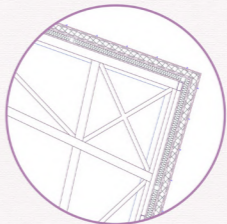
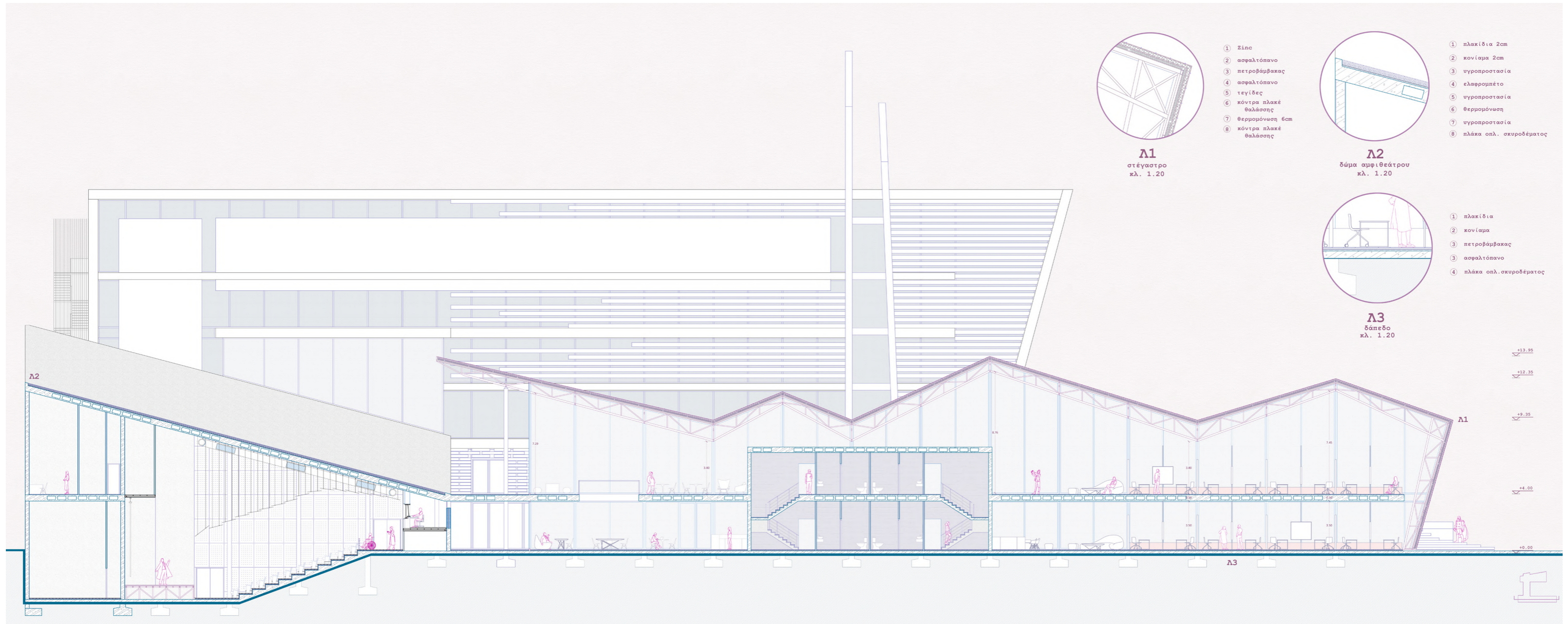
Βορειοανατολική όψη

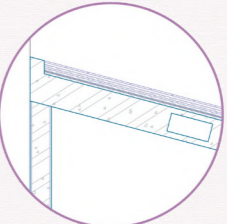
βερειοδτυλεκή όψη

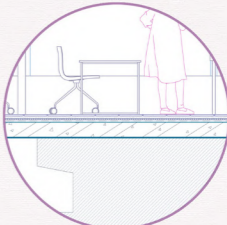
Λ1
 στέγαστρο
 κλ. 1.20

- 1 Ζινο
- 2 ασφαλτόπανο
- 3 πετροβάμβακας
- 4 ασφαλτόπανο
- 5 τεγίδες
- 6 κόντρα πλακέ θαλάσσης
- 7 θερμομόνωση 6cm
- 8 κόντρα πλακέ θαλάσσης

Λ2
 δώμα αμφιθεάτρου
 κλ. 1.20

- 1 πλακίδια 2cm
- 2 κονίαμα 2cm
- 3 υγροπροστασία
- 4 ελαφροπέτο
- 5 υγροπροστασία
- 6 θερμομόνωση
- 7 υγροπροστασία
- 8 πλάκα οπλ. σκυροδέματος

Λ3
 δάπεδο
 κλ. 1.20

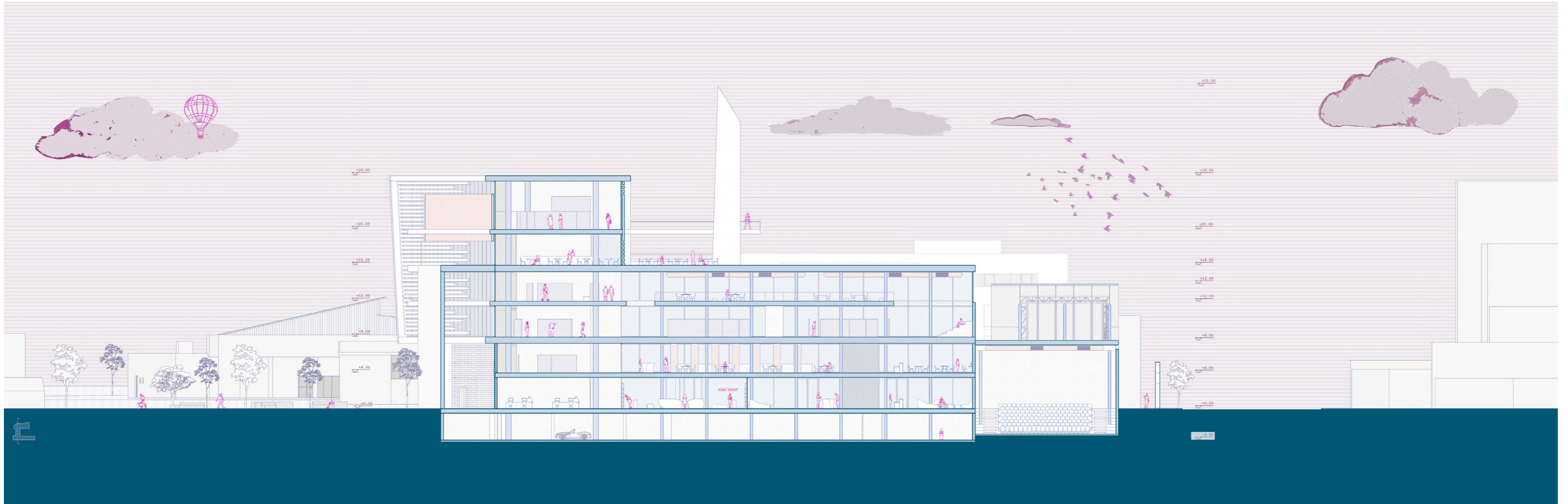
- 1 πλακίδια
- 2 κονίαμα
- 3 πετροβάμβακας
- 3 ασφαλτόπανο
- 4 πλάκα οπλ. σκυροδέματος

- +13.95
- +12.35
- +9.35
- +4.00
- +0.00

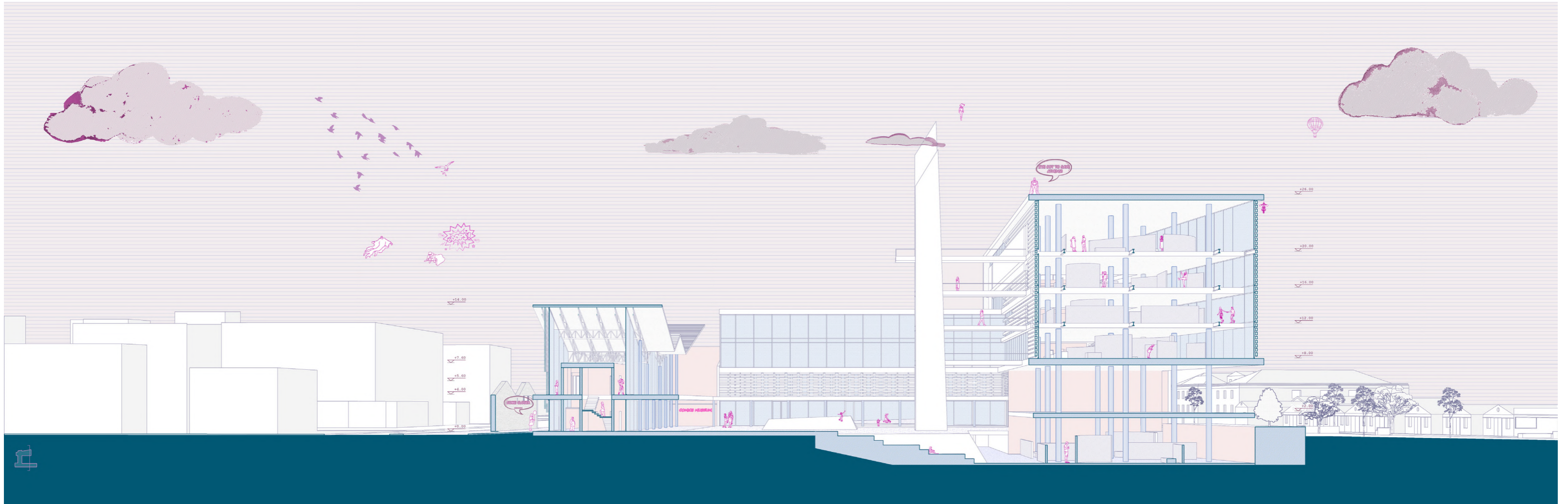
τομή α-α'

τομή β-β'

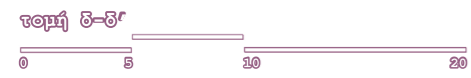
0 5 10 20

τομή γ-γ'

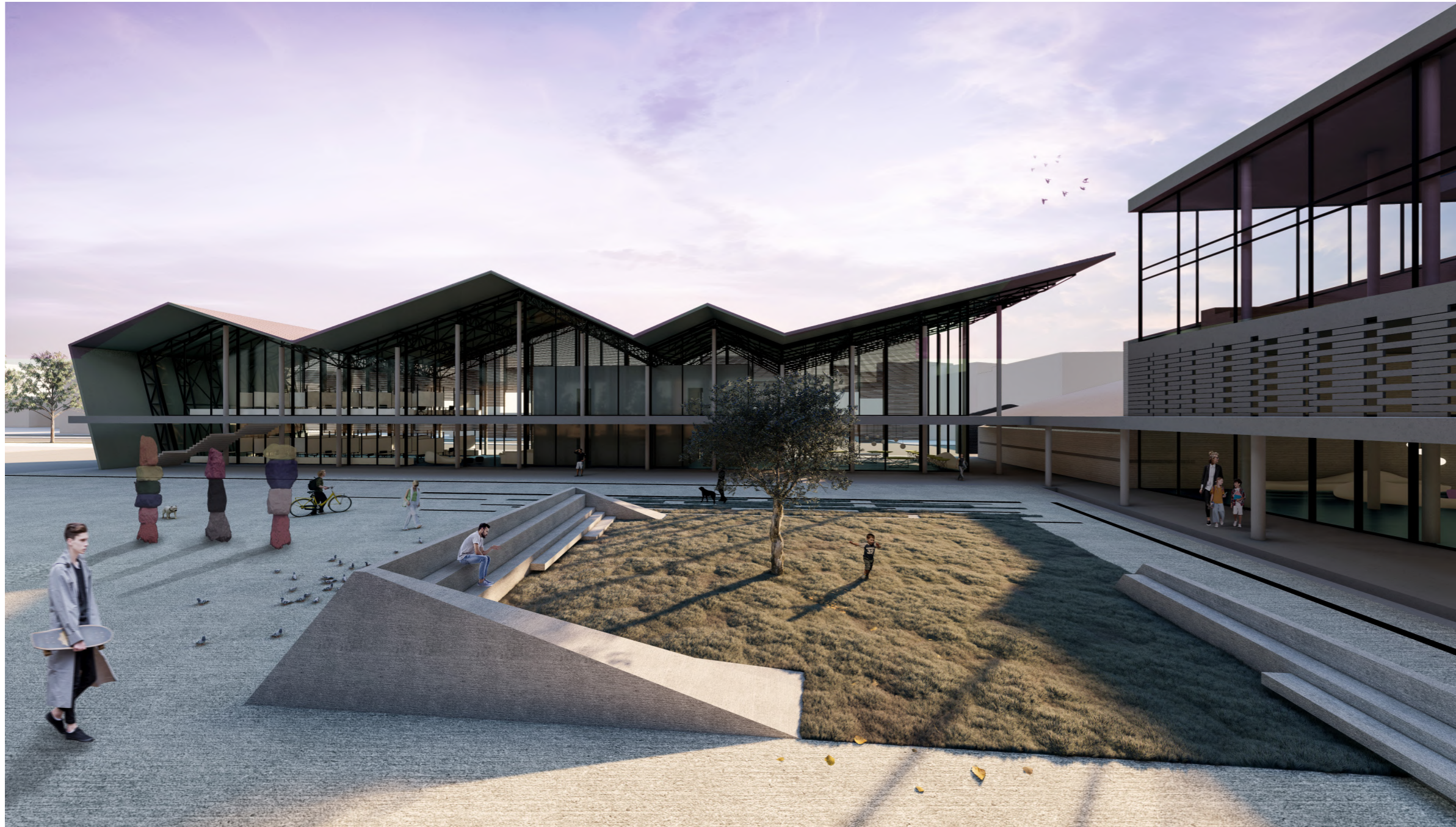

φωτορεαλιστικές απεικονισείς

εξωτερικοί χώροι

Άποψη κτηρίου από την οδό Πειραιώς

Άποψη εσωτερικής αυλής

Άποψη διαμορφωμένου πεζοδρόμου
επι της οδού Πειραιώς

Άποψη εσωτερικής αυλής από τον εξωτερικό
διάδρομο του δεύτερου επιπέδου

Άποψη εσωτερικής αυλής

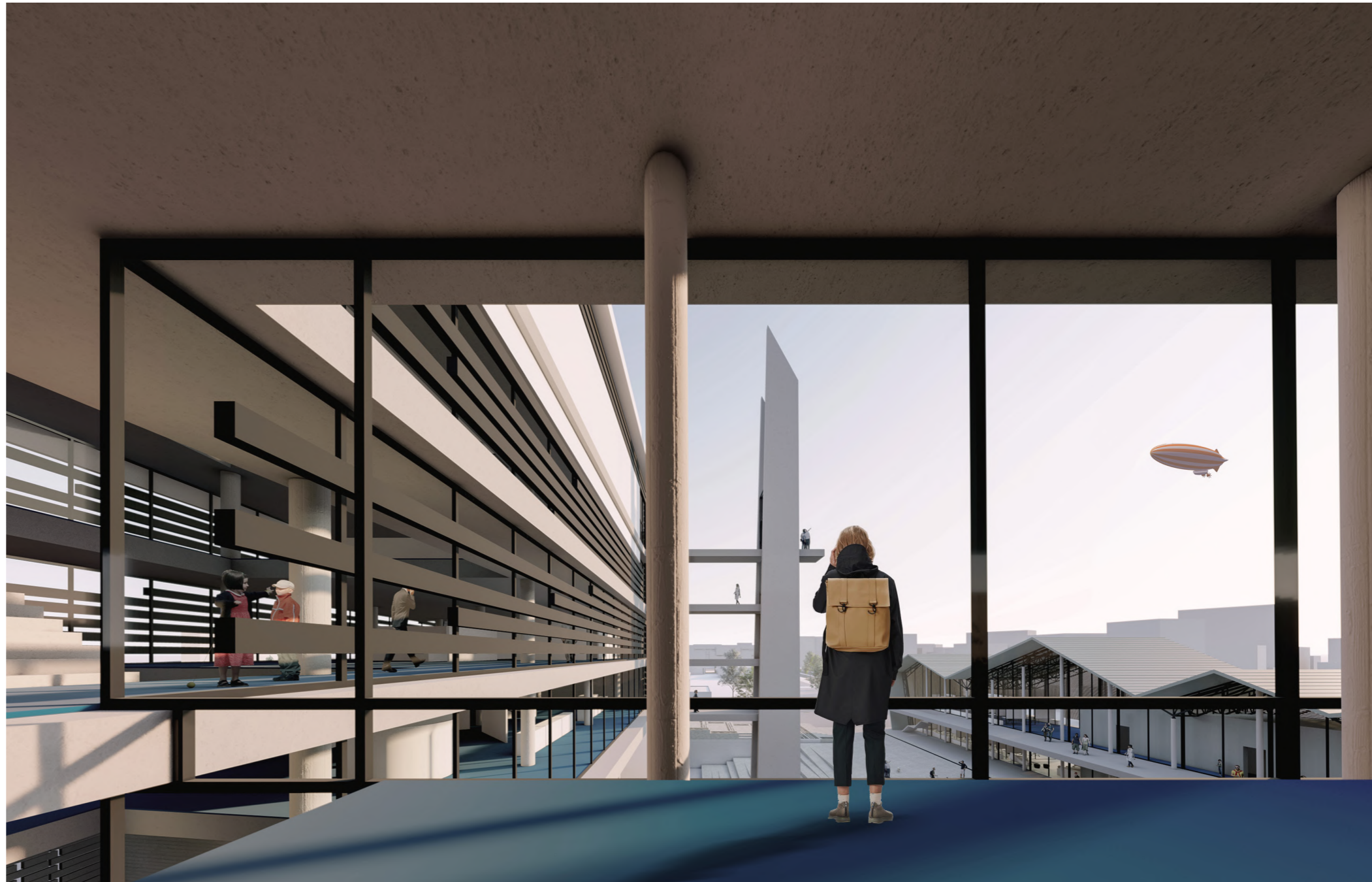

Άποψη εσωτερικής αυλής από τον εξωτερικό διάδρομο του δεύτερου επιπέδου

φωτορεαλιστικές απεικονισείς

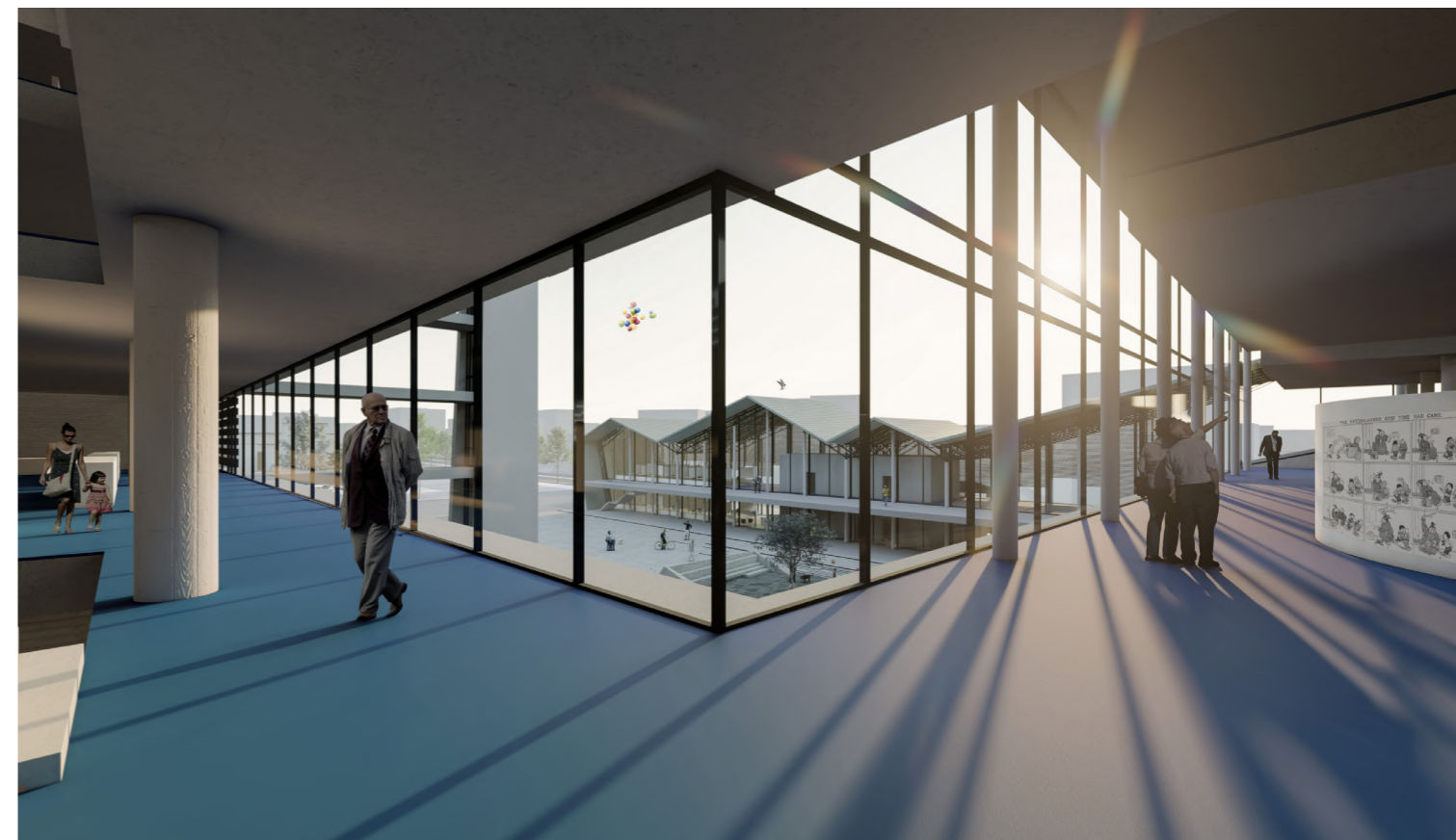
εσωτερικοί χώροι

Άποψη χώρου εργαστηρίων - στάθμη +12.00μ.

Άποψη βιβλιοθήκης - στάθμη +4.00μ.

Άποψη χώρου έκθεσης - στάθμη +8.00μ.

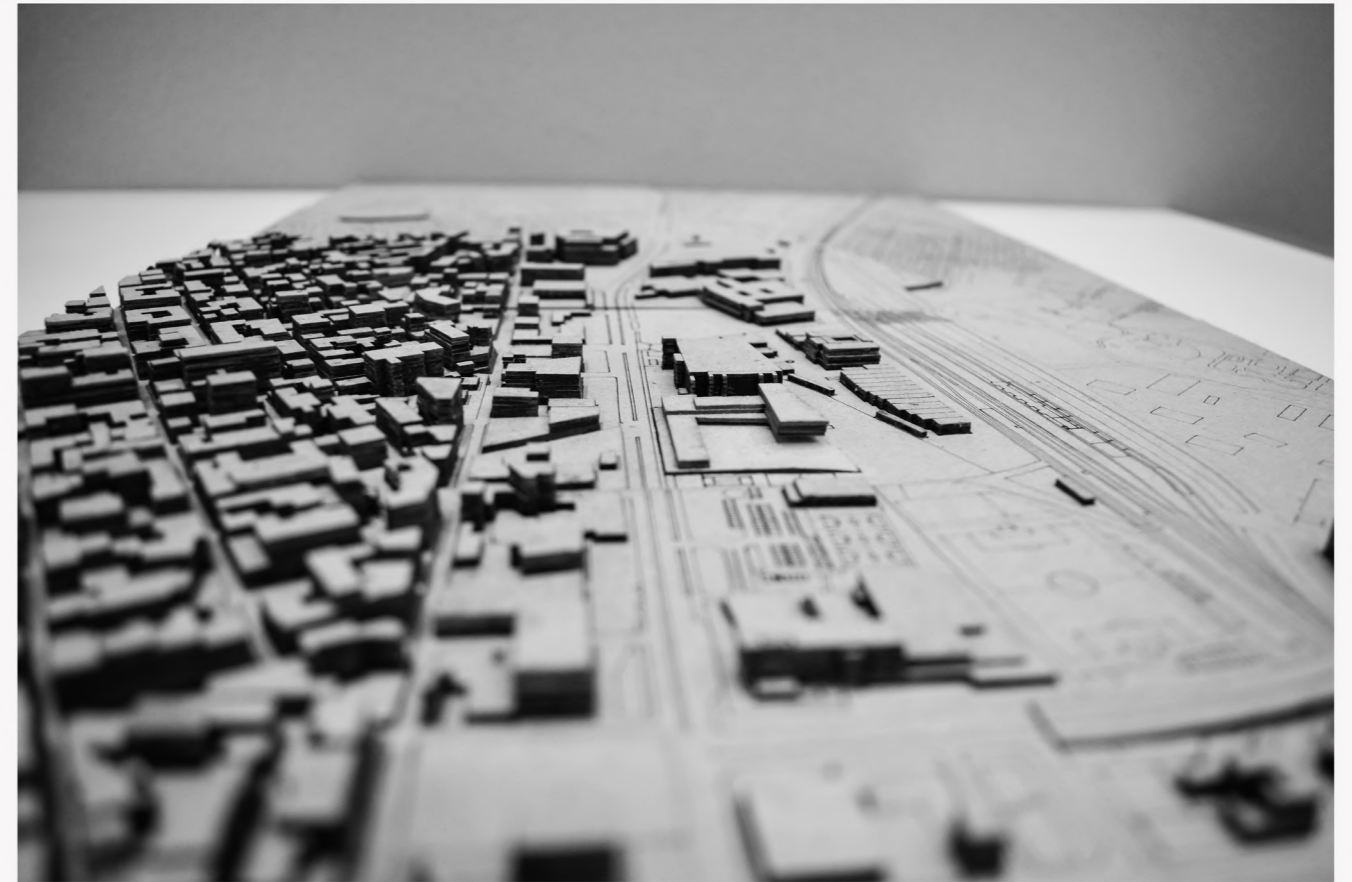

Άποψη χώρου έκθεσης - στάθμη +8.00μ.

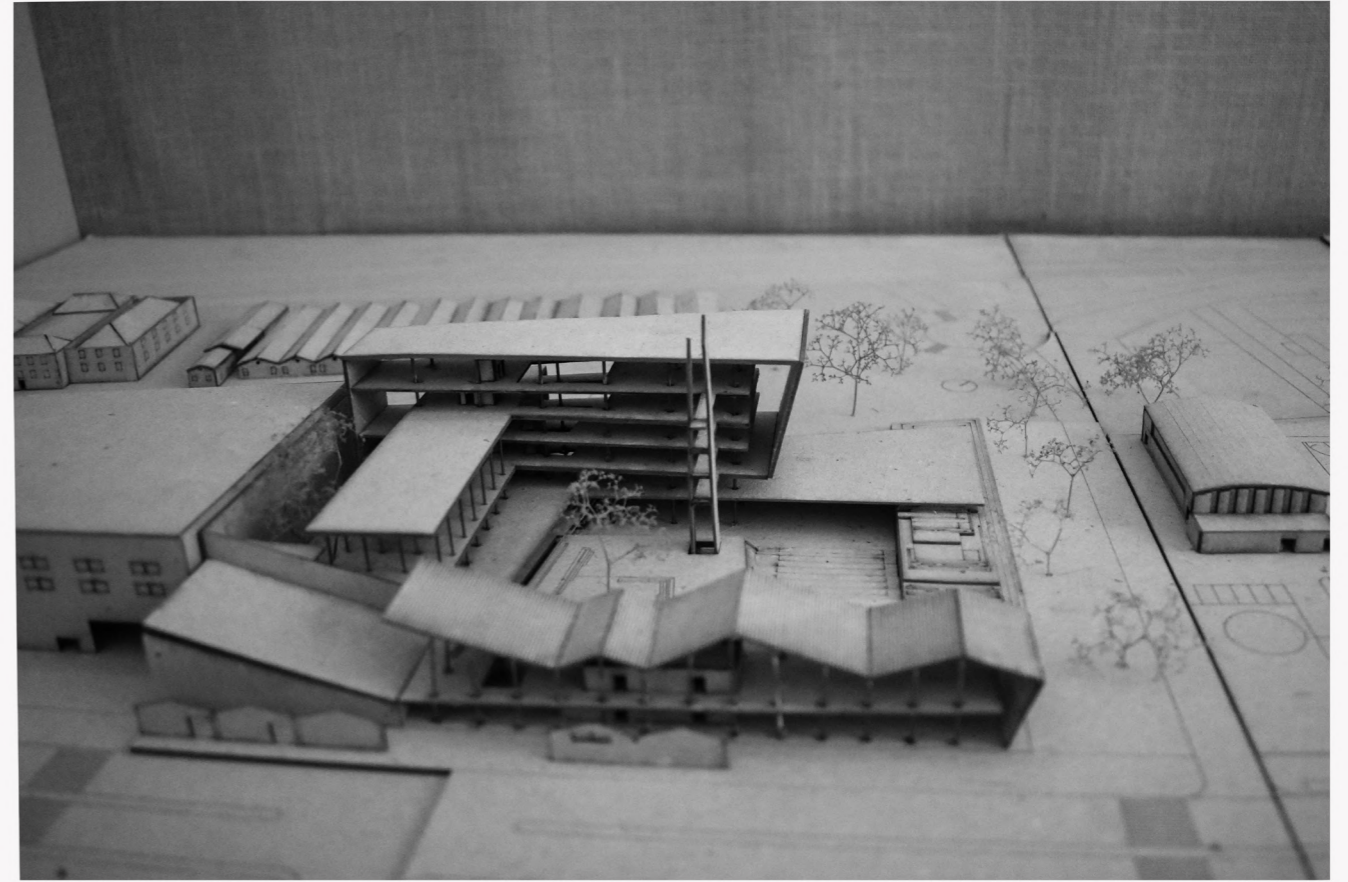

ΚΛΙΜΑΚΑ 1.2000

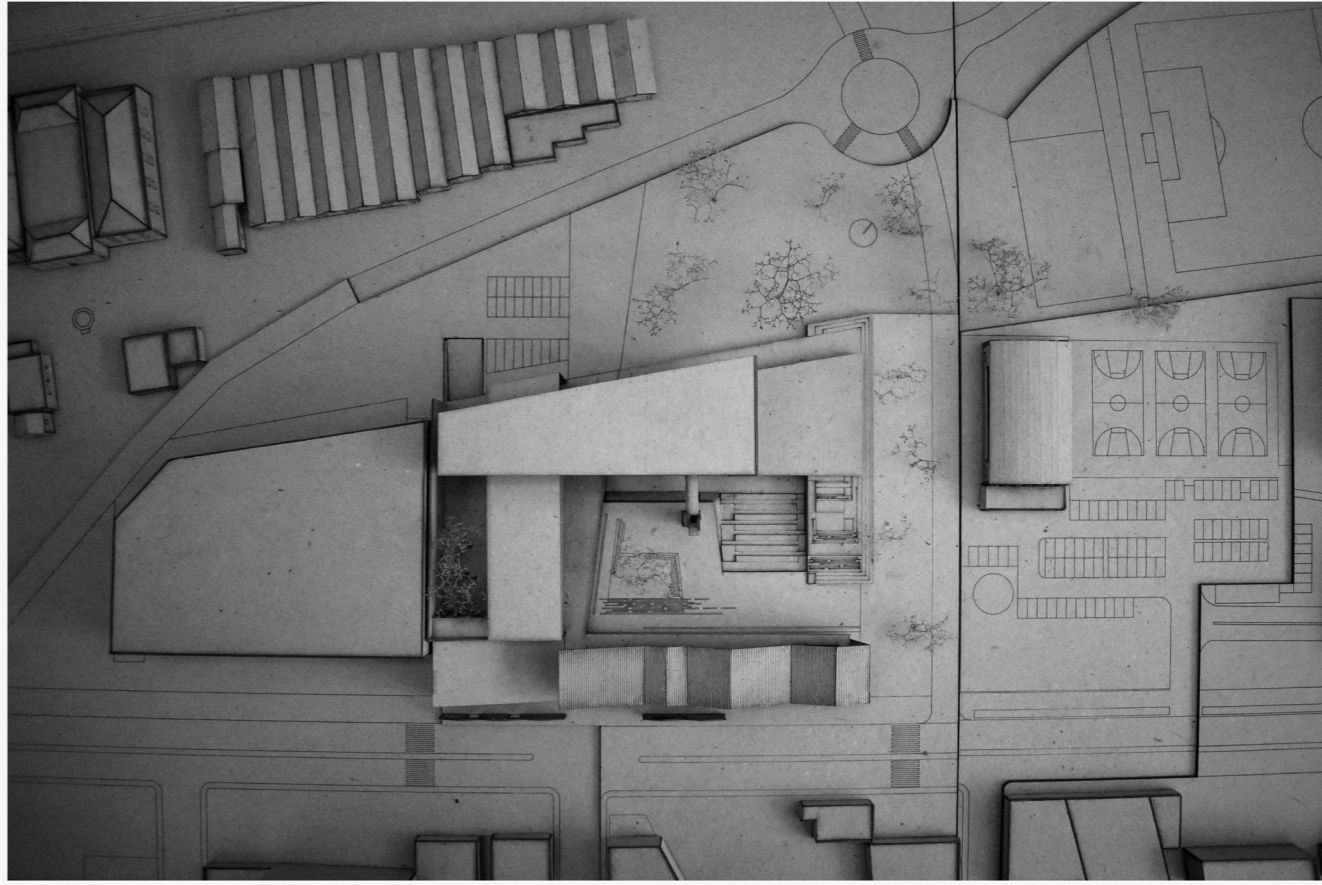
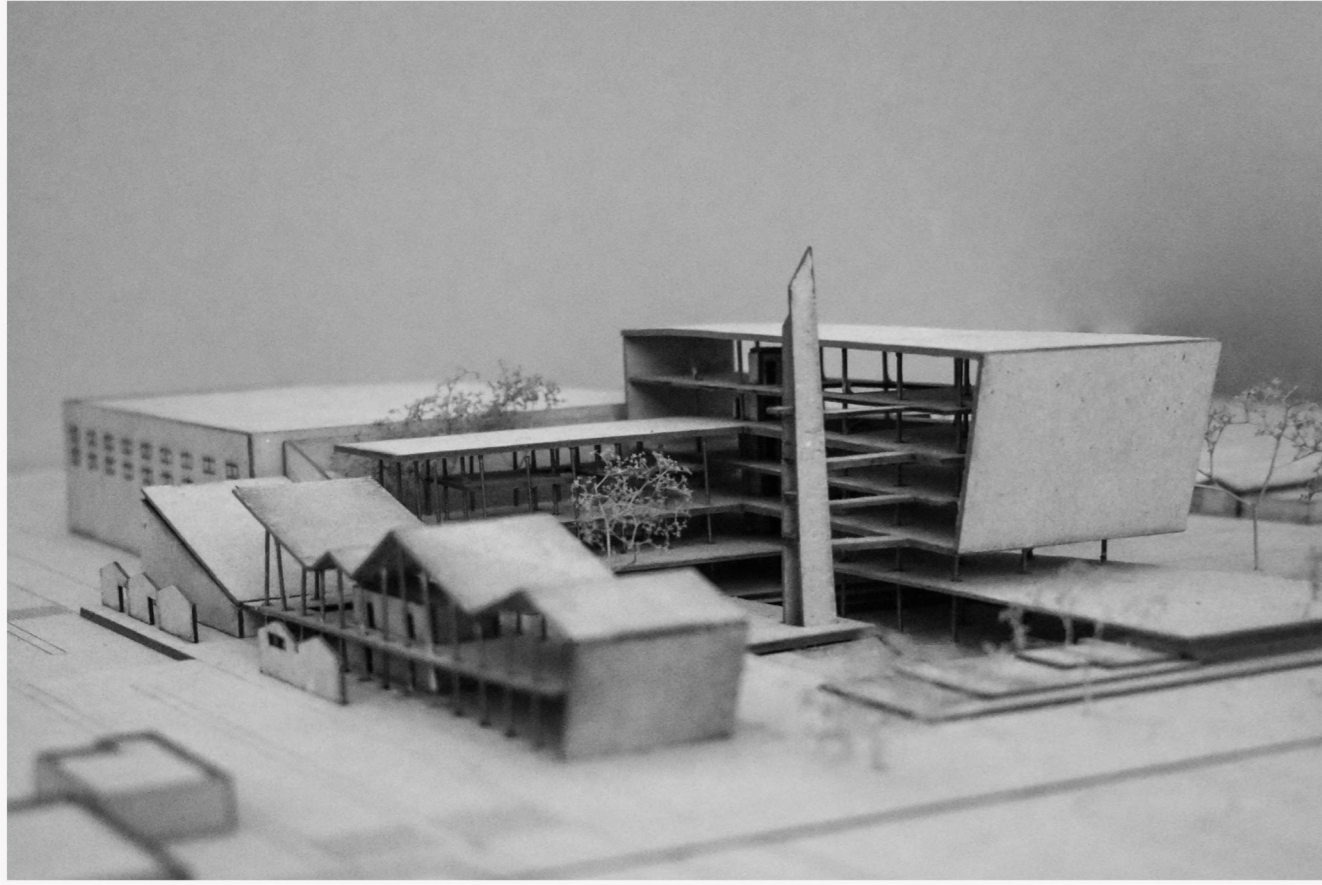

ΚΛΙΜΑΚΑ 1.500

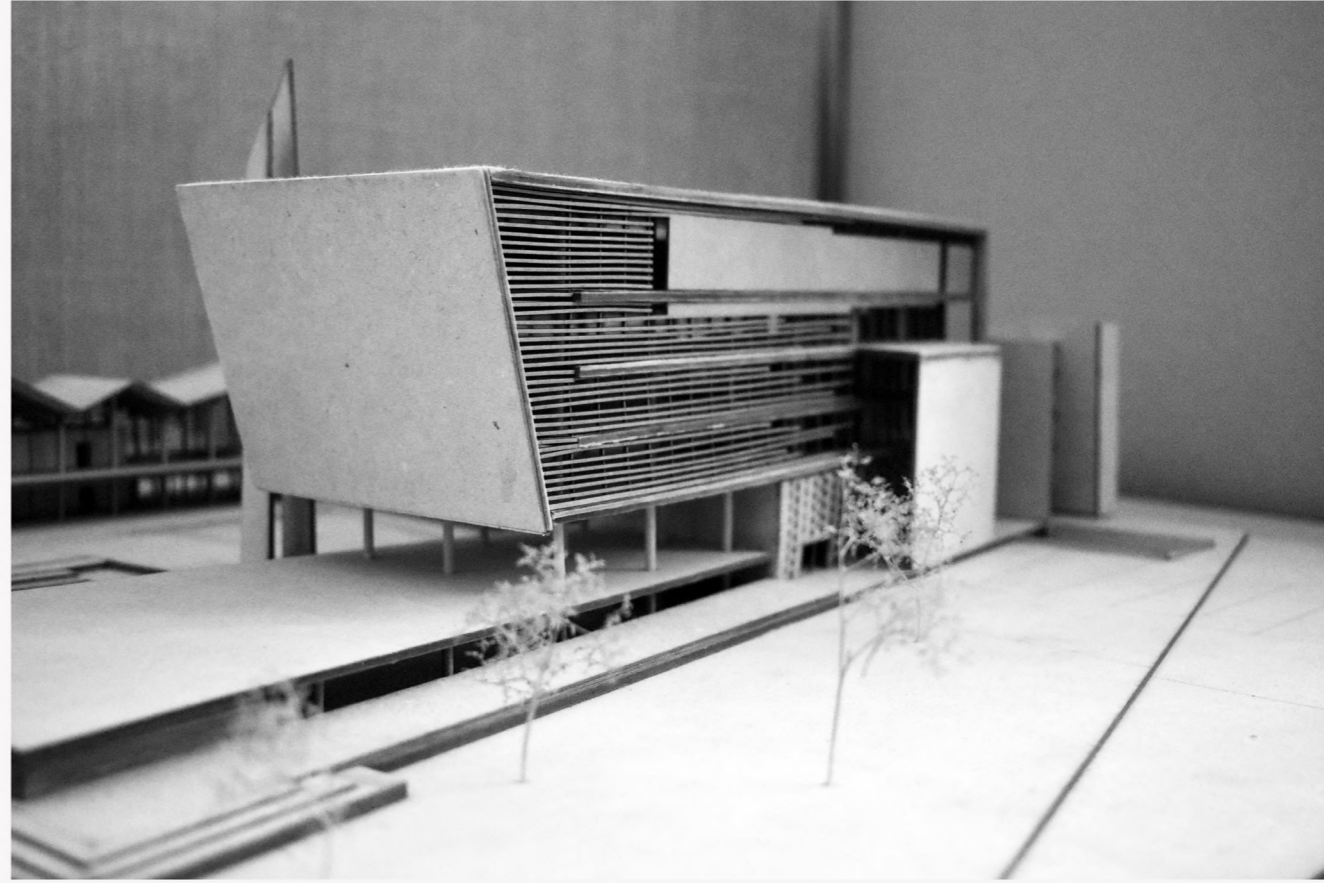
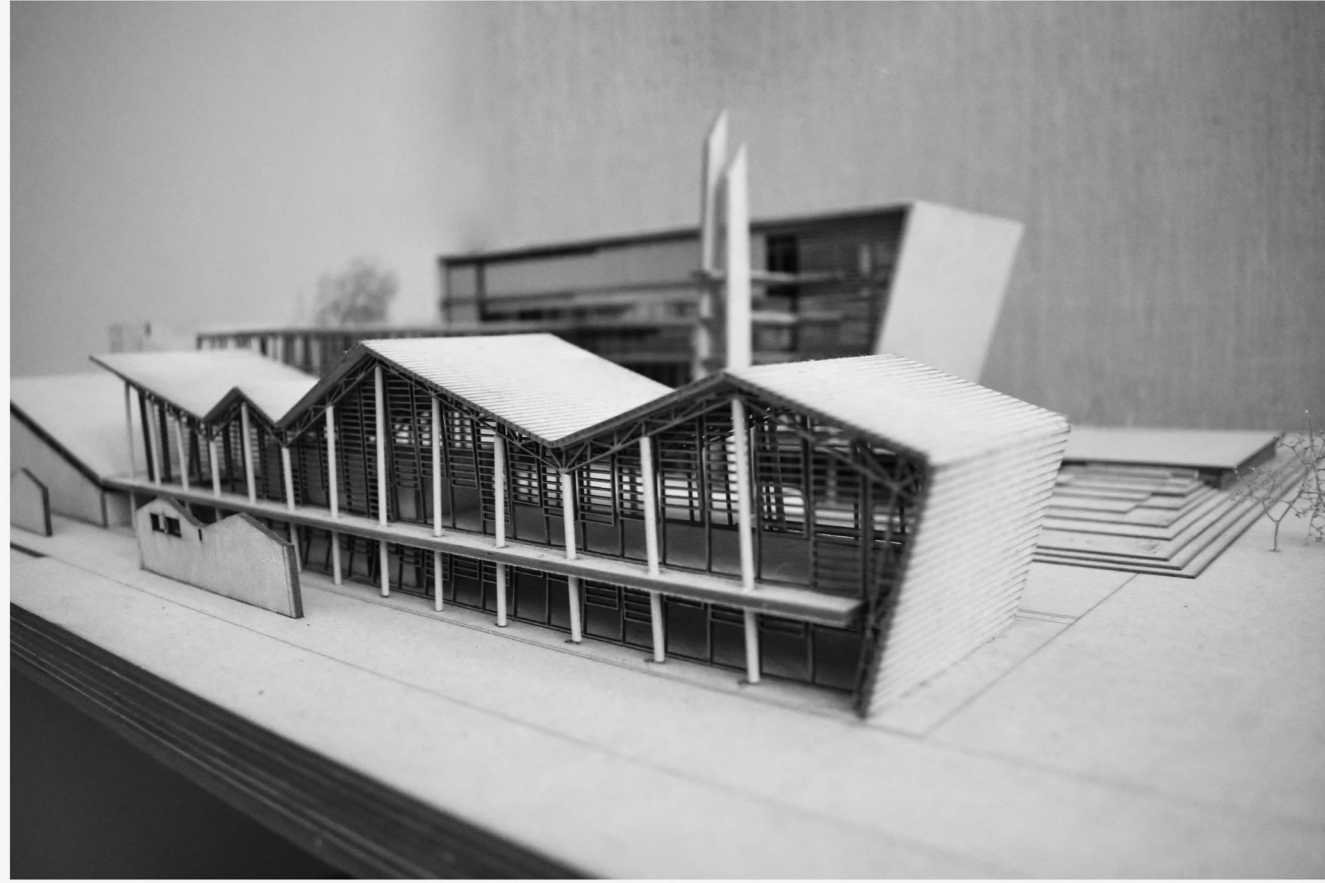

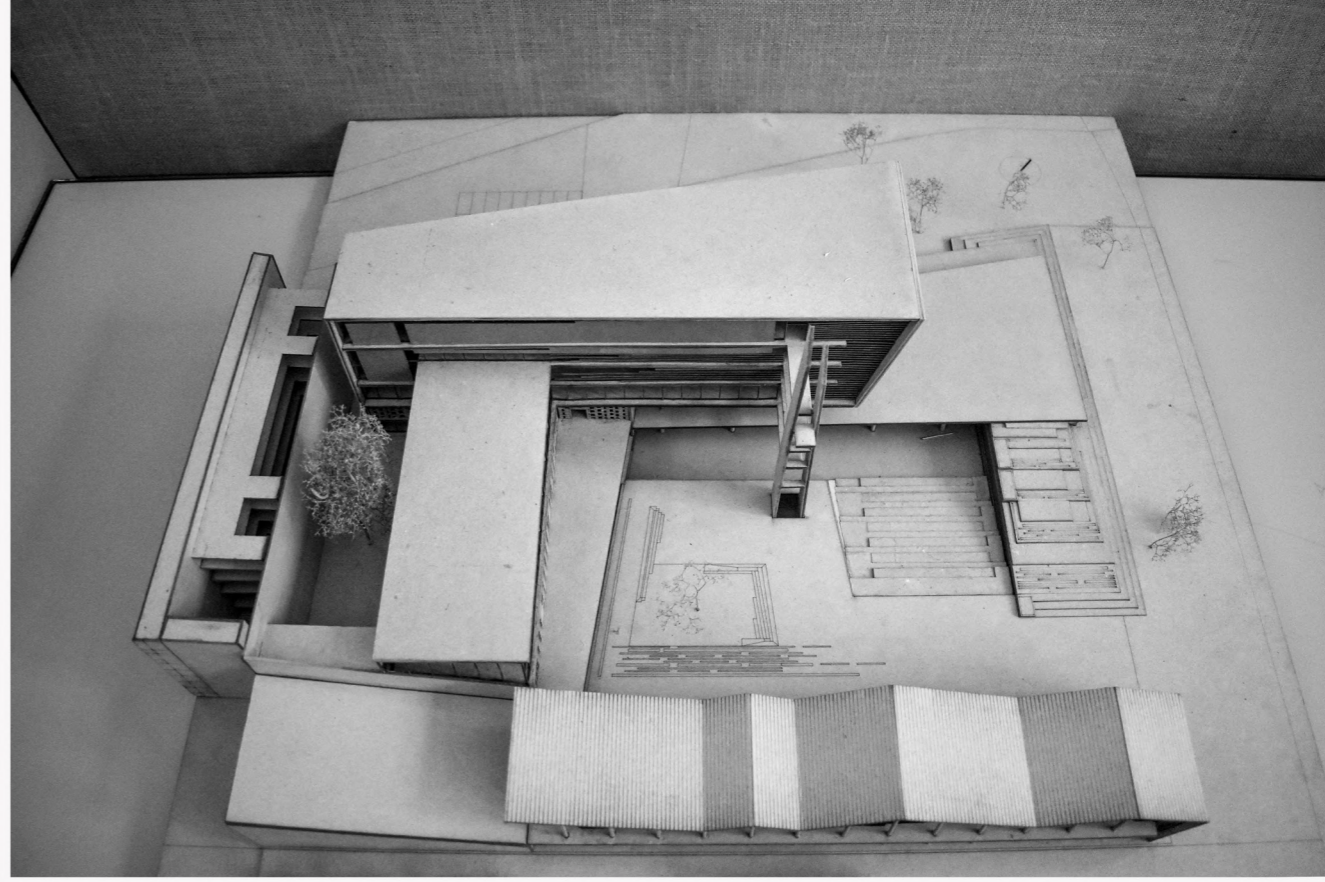
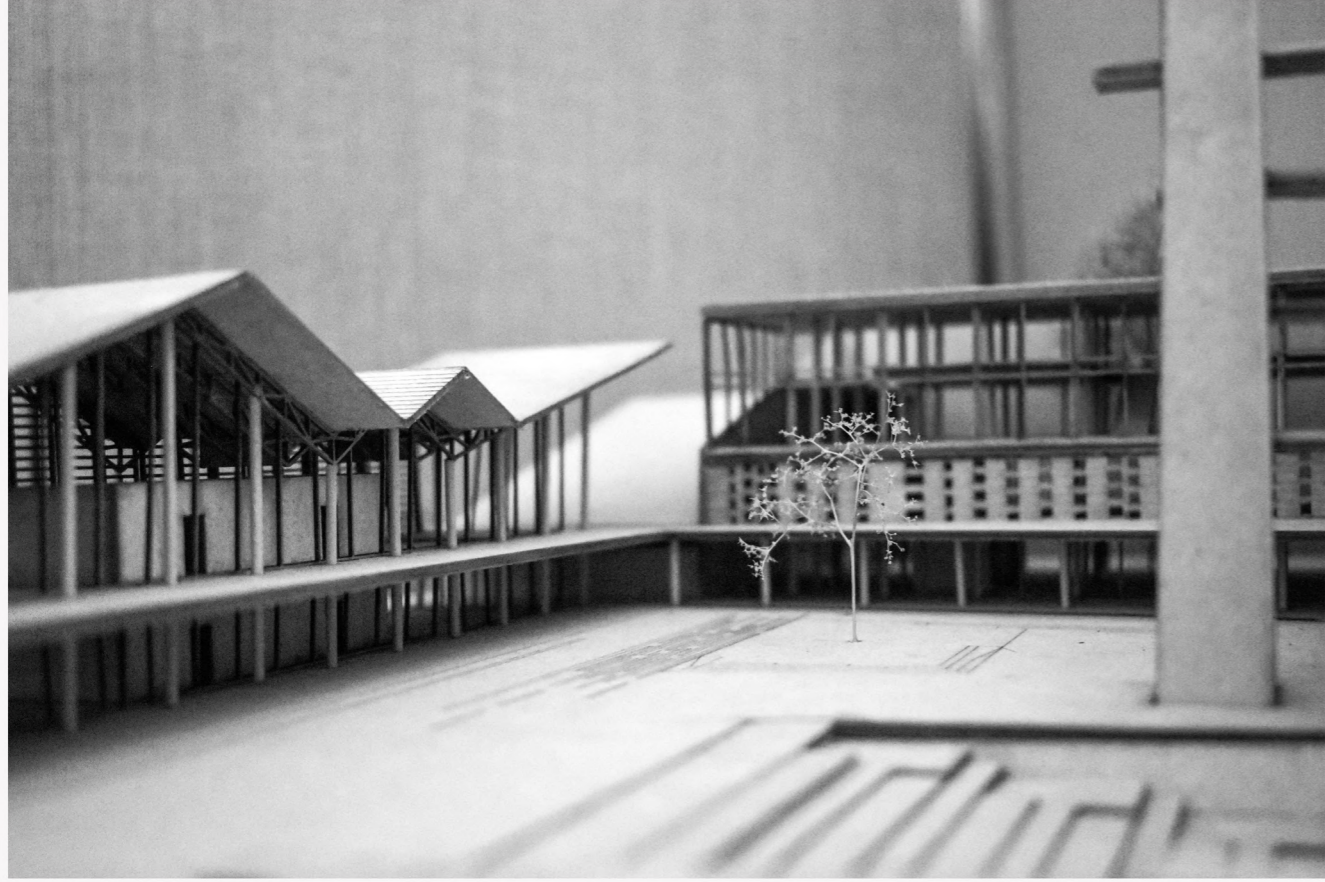

ΚΛΙΜΑΚΑ 1.200

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κόμικς - Διεθνής σκηνή

Roger Sabin, **Κόμικς ή κόμιξ η Ιστορία μιας σχεδόν τέχνης**, μτφρ. Μπαρούξης Γιώργος. Αθήνα: εκδ. Terzo Books, 1997.

Ταρλαντέζος Λευτέρης, **Ιστορία των κόμικς, Εισαγωγή στα κόμικς: ένας οδηγός της 9ης τέχνης**. Αθήνα: εκδ. Αιγώκερως, 2006.

Ουμπέρτο Έκο, **Κήνσορες και Θεράποντες, Θεωρία και Ιδεολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας**, μτφρ. Καλλιφατίδη Έφη. Αθήνα: εκδ. Γνώση, 1987.

Ελληνικά Κόμικς

Ελεύθερος Τύπος, ένθετο Φάκελος, **Τα Εκατό πρώτα χρόνια έγιναν ανάρπαστα**. Αθήνα: εκδ. Ελεύθερος Τύπος, 10 Δεκεμβρίου 1999.

Ελληνική Γελοιογραφία

Αρίσταρχος Παπαδαναήλ, **Ελληνική Πολιτική Γελοιογραφία, Η σοβαρή πλευρά μιας “αστείας” τέχνης**. Αθήνα, εκδ. Ιδιωτική (Αρίσταρχος Παπαδαναήλ), 2003.

Η Καθημερινή, Επτά Ημέρες, **Ελληνική Γελοιογραφία, δύο αιώνες σάτιρας**, Τόμος ΜΔ. Αθήνα, εκδ. Η Καθημερινή Α.Ε, 2001.

Άξονας Πειραιώς

Μπελαβίλας Νίκος, **Οδός Πειραιώς**. Εισήγηση στην 5η Πανελλήνια Επιστημονική Συνάντηση ΤΙCΣΙΗ, Βόλος 22-25 Νοεμβρίου 2007.

Φερενίκη Βαταβάλη, Μπελαβίλας Νίκος, **Ο Μετασχηματισμός της οδού Πειραιώς**. Εισήγηση στην 5η Πανελλήνια Επιστημονική Συνάντηση ΤΙCΣΙΗ, Βόλος 22-25 Νοεμβρίου 2007.

ερευνητικές εργασίες

Αργυράκη Παρασκευή, Λαγόπουλος Αθανάσιος, **ΟΔΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ: Επανάχρηση Βιομηχανικών Κτηρίων 5 παραδείγματα χρήσεων**. Διάλεξη, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2009.

Κοκκίνης Μιχαήλ, Χαματζόγλου Κωνσταντίνα Μαρία, **Η ΟΔΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ: Το γραμμικό αστικό παλίμψηστο & η μεταβιομηχανική εκδοχή του**. Διάλεξη, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Φεβρουάριος 2018.

